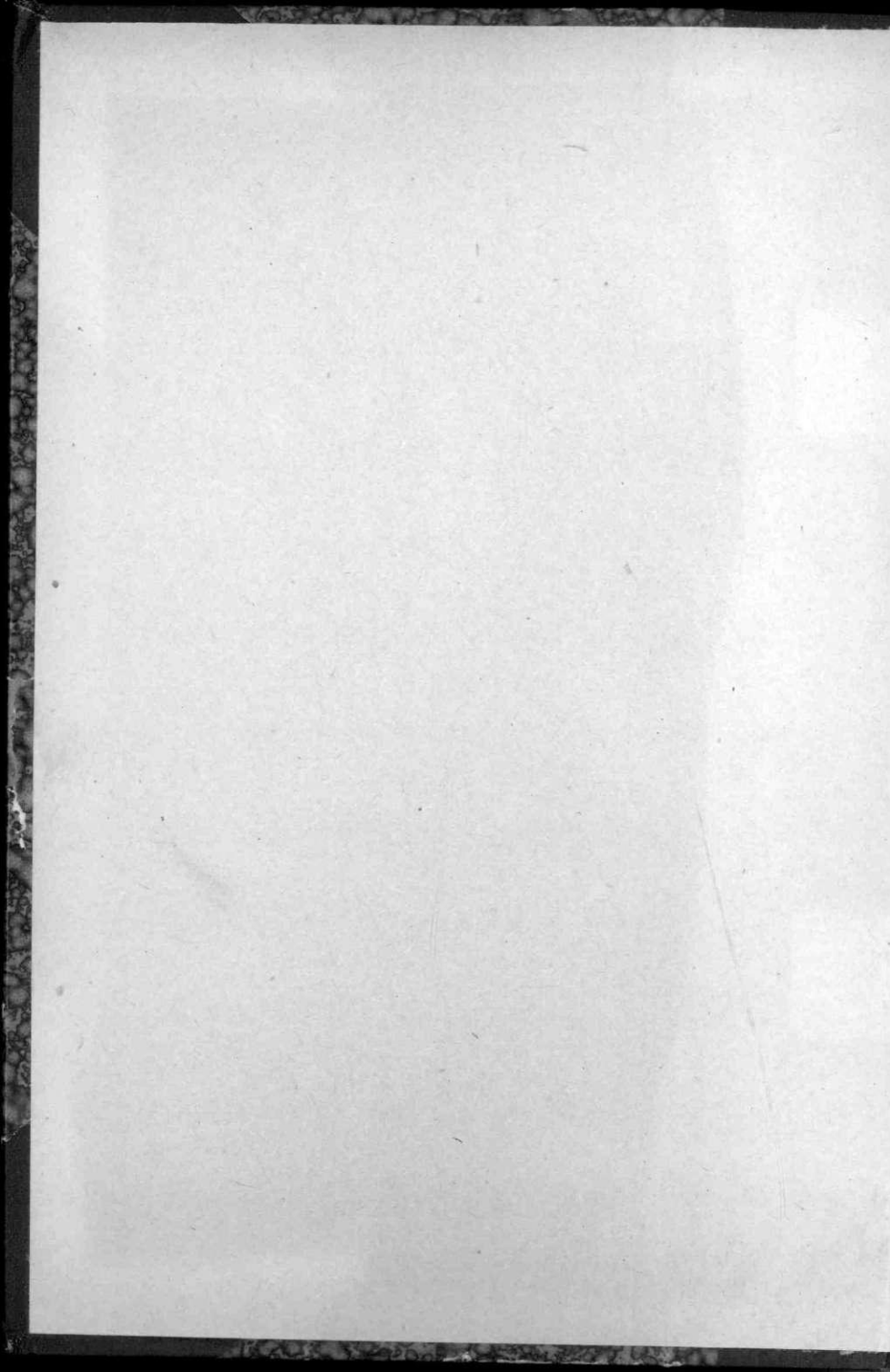

64679

IVAN CANKAR:
VULEA MOC

IVAN CANKAR:
VŮLE A MOC

ZE SLOVINŠTINY PŘELOŽIL

DR. V. MĚRKA

"Ljubljanskemu domu" priložiti

V. Měrka

NAKLADATEL J. F. BUČEK, KNIHKUPEC
V PROSTĚJOVĚ.

[1917]

64679

030018828

TISKEM „UNIE“ V PRAZE.

OBSAH:

Melitta	5
Mira	45
Dana	81

MELITTA.

I.

Rozhovořili jsme se o události, o které obšírně psaly časopisy. Šestnáctiletý hoch, kvintán, se utopil, když se mu nepodařila školní úloha. Byl nejlepším žákem ve třídě; nejpilnějším, nejslušnějším, vždy tichým, mírným a vážným. K vůli těmto ctnostem neměli ho spolužáci rádi; žádného přítele neměl mezi nimi. Milovali a chválili ho jeho učitelé a prorokovali mu slavnou budoucnost, poněvadž věděli, že tížádnost je dychtíva vysokých prestolů. A byl tížádnostiv tento hoch tak velice, že zbledl, když byl pochválen jeho spolužák. Když cítil, že při vši námaze nemůže státi alespoň o píd před všemi druhými, ustoupil, aby nestál s druhý v jedné řadě, mezi prvými, ne první. Šel k lékaři a dal si vysvědčením potvrditi, že je sláb a nemocen, proto, aby nemusil tělocvičiti; byl totiž dobrý, ale ne nejlepší v tělocviku. Jakmile postřehl, že baryton jeho spolužáka je zvučnější, již nezpíval.

V pilnosti předčil všechny druhy. Učil se namáhavě, proto se učil nocí i dnem, na cestě, na procházce, při obědě, v posteli, vstal někdy o půlnoci, rozžehl svíci a namířil ke knihám. Škola byla jeho jedinou myšlenkou, jiné starosti ho nerušily. Rodiče jeho byli zámožní a on byl jejich jedináček, jejich pýcha, štěstí i život. Domlouvali mu: „Nemuč se tak a nežeň se! Oddechni

si, odpočiň si, buď časem veselý a rozpustilý, ať si občerstvíš krev a zbystříš hlavu! Vždyť jest jen třeba, abys dobře vypadal a byl zdrav!“ K takovým slovům mlčel, jako by jich neslyšel.

Ta nešťastná úloha to byla, jak pravili učitelé, docela obyčejná, nepříliš nesnadná domácí úloha, jež nebyla žádným měřítkem pro pilnost a vědění, poněvadž takové úlohy žáci obyčejně opisují druh od druhu. Hoch, jenž se pro ni utopil, nikdy neopisoval a také opisovati nedovolil. Celý týden byl zamýšlen a zasmušilý, jedl málo, nic nehovořil. V předvečer nešťastného dne přišel k němu spolužák, což se jindy málokdy stávalo. Prosil ho, aby mu půjčil jen na jedinou noc francouzské mluvnice, z níž měl vytrháno několik listů. Dal mu knihu, pohlédl na něho neklidným zrakem a otázal se ho: „Napsals již početní úlohu?“ — „Napsal!“ odpověděl spolužák. „Vždyť to byla naprosto lehká věc . . . sotva půl hodiny jsem ji pracoval!“ — Ten spolužák nebyl z nejslabších, avšak také ne z nejlepších žáků.

Celou noc probděl hoch u světla. Matka ho třikrát volala, také k němu přišla; on však ani neslyšel, ani neviděl. Příštího rána byl v tváři bledý a přepadlý, oči měl krvavě obroubené. Vyšel z domu jako obyčejně o půl osmé, také knihy vzal s sebou; ve škole ho nebylo. Stalo se to po prvé, že bylo jeho místo v lavici prázdné. Učitel pohlédl tam všecek udiven a přestrašen, poslal žáka otázati se, onemocněl-li Perjevec. Žák se vrátil a byl celý přepadlý v tváři. „Neonemocněl! Šel z domu o půl osmé a knihy vzal s sebou!“ — Žáci pohlédli na sebe, učitel ihned se vydal na cestu sám. . . V domě svého žáka nejdříve spatřil jeho matku, která neviděla, nepoznala nikoho; běhala po světnici, tiskla obě dvě ruce na čelo a volala ustavičně: „Ježíši! Ježíši! Ježíši!“ — Na stole hochově, na otevřené knize našli

lístek a na tom lístku bylo napsáno několik slov v německém a slovinském jazyku:

„Lernen heisst nicht wissen; wollen heisst nicht können. — Kdo není již první, je poslední. Já jsem byl prvním do konce; nikde nic jiného není napsáno. S bohem!“

Na stole našli také mnoho drobně popsaného papíru, koncepty na tu zrovna obyčejnou, nepříliš nesebnou početní úlohu. Učitelé přehlédli koncepty a viděli, že byla ve všech opakována úplně stejná chyba — malinká chyba ve sčítání, která však naposledy přes tu nepatrnost úplně pokazila a přeměnila výsledek.

Již k večeru toho dne chytily děti jeho kabát a čepici na vodě; tělo hledali, avšak nenašli ho; teprve po čtrnácti dnech rozvodněná voda naplavila je do vrboví. — — —

Tolik psaly časopisy. —

„Takový hoch! Zpola dítě!“ vzkřikla dáma. „Spletlo se mu, knihy ho zmátly!“

„Když to učinil, nebyl ani dítětem a také ani se mu nespletlo!“ řekl mladý profesor. „Zrovna naopak: podle mého mínění jednal rozumně a mužně. Pozoroval již dříve nebo alespoň tušil, že jeho vůle sahá nad jeho moc. Jeho přehnaná pilnost, jeho žárlivá ctižádnost, jeho předčasná vážnost — vše je svědectvím, že pochyboval o své moci a že přikrýval tu mučivou pochybnost jako hanebný hřích, který lidské oko nesmí spatřiti. Moc poslouchala vůle, jako poslouchá kuň vozkova biče: zapněný a zapoceny, že pára z něho vystupuje, vleče těžký náklad do kopce; posléze zastaví, hrabe předníma nohama do bláta a nemůže ku předu vozka křičí a klně, bič tancuje po hlavě a po bedrách — kuň se vzpíná a pění, vpřed nemůže. — Jinoch zpozoroval, že jest v té nedůstojné úloze a že nemůže vpřed. Zajisté sám věděl, že je v počtech nepatrná

chyba, která nemůže nikterak býti svědectvím pro jeho vědění. Věděl, že by ihned našel tu chybu, kdyby jen povrchně přehlédl spolužákovu úlohu; a věděl také, že by to nebylo opisování. Ale co nejlépe věděl, bylo: že se jeho moc již nepokoří biči jeho vůle. Kdyby byl učinil malinkou chybu jen ve spěchu a byl by mu ji ukázal teprve učitel, byl by snad vážně zarmoucen a zahanben, avšak nebyl by zoufal, poněvadž vůle jeho, která byla celé jeho bohatství, byla by zůstala nedotčena. Tak byla zdolána a zničena v tom týdni, když zápasila s vysílenou mocí. . . On, rozumný, jaký on byl, hleděl do budoucnosti; viděl, že by byl ten boj věčný, že by se opakoval den za dnem a že by byl ustavičně zřetelnější. Proto raději prozradil, když byl po prvé přemožen. A správně činil; nebylo třeba tragédie, jako jich každodenně na sta vidíme před svýma očima!“

Mezi námi byl starší lékař, pohladil si krásnou bradu a řekl:

„Není třeba, aby byla vždy tragédie; mnoho je komedií, snad ještě více! Nejpříjemnější jsou ty, kterých si mladíci neuvědomují, jak smutní mladíci to jsou! Řekněme, že by tento hoch nebyl měl tolik sebepoznání, kolik ho měl, a že by tedy nebyl jednal podle rozkazu sebepoznání. Žil by mezi námi, jeho vůle rostla by bujně, jeho moc vadla a plesnivěla. Tak bychom zřeli člověka, podobného dlouhé řeči pro krátký pojem, ohromné nádobě pro nepatrný obsah, panskému kabátu pověšenému na mrtvý kůl. Vždyť je zřime a posloucháme na cestě, ve společnosti, v divadle, na schodech, vyhýbáme se jim v politice, ve vědě i v umění. . . Tolik je jich, že jsme v pokorné menšině my, kteří máme málo vůle i málo moci, avšak obého velmi ve stejné míře. Blaze těm, kteří poznají, že se kůň již nepřetíží, a mají ve vysílení ještě tolik moci, že zou-

fají; jejich konec je veliký a tragický, jako jest každá silná vůle veliká a tragická ve své smrti. Lehce je opláčeme již z té příčiny, poněvadž musíme snášeti sou sedství jejich živých druhů!“

Řekl jsem ještě já:

„Zdá se mně, že také v těchto komediích je hluboká tragedie, jako je tragedie v každé pořádné komedii. V žádném člověku není tak málo sebepoznání, aby se mu alespoň na okamžik neotevřely dveře v hlubinu dna, že by tam alespoň na okamžik nespatriil strašné podoby sebe samého. Kdo naslouchal v noci na posteli u těch lidí, kteří jsou ve dne nedobrovolně komedianty? Kdo ví, co hryže v jejich srdcích, hlodá v jejich hlavách? Kdož ví, zdali není trpčí každá hodina jejich života, nežli byla poslední hodina toho hochá? Kdyby všichni lidé, co jich vidíme a nazýváme šťastnými, psali deníky bez lži, bázně a sebeklamu — zdá se mně, že by sbírali úzkosti, jakých sotva tušíme! Mnohem starostlivěji a úzkostlivěji zakrývá člověk nahost a hanbu své duše, nežli nahost svého těla. Nic hroznějšího nemůže býti nežli pocit, že vůle vidí cíl a kvapí mu naproti, ale že ho slabé nohy nikdy nedosáhnou. Každý okamžik takového života je naděje a zoufání, život i umírání zároveň! Zabořelo mě, když jsem viděl hrdého komedianta v hrdém kabátě a tužil jsem slzavou plachost v jeho srdci . . . Pravím, že je změkčilá a oslábá naše doba: v nás všech, myslím, že je vůle vyšší a smělejší, moc ustavičně ochablejší a línější . . .“

Lékař se jemně usmál.

„Ne v nás všech! Jen v těch, již sklonění a unavení umírají s umírající kulturou, tuší novou zář, avšak nevidí jí a vědí, že nikdy jí nespatrií . . . Nemocný nenávidí svou nemoc; ale ještě mnohem více nenávidí zdraví, poněvadž si ho přeje a ví, že ho nedosáhne. Slaboch se klaní v svém srdci moci a zároveň všele jí

nenávidí, poněvadž je mu nedosažitelná. Člověk, vychován v naukách a předsudcích generace, nenávidí novou generaci a bojí se jí, poněvadž je mu v ideách i cílech nesrozumitelná; rád by chodil s ní, rád by ji poznal tváří v tvář, ale jeho počínání je tak směšné a politování hodné jako úsilí opilého starce, který by rád tančil s mladými děvčaty, ale potácí se na slabých nohou, lidem pro podívanou a pro smích. Jeho moc byla vyžilá a opotřebovaná, zůstala ještě toliko vůle, která jest vždy směšná a výsměchu hodna, když je truchlící vdovou . . .“

„Ten hoch byl zpola dítě!“ řekla dáma. „Jak mohla být jeho moc vyžilá a opotřebovaná?“

„Ten hoch byl stařec!“ odpověděl lékař. „Stařec od narození! V jeho krvi byla vůle nové doby a vysilenost umírající. Vždyť píše časopisy, že byl ustavičně slušný, tichý, mírný a vážný, krátce: mrzutý. Kvintání nejsou mrzuti. A že byl ctižádostiv. Jeho ctižádost byla holá závist starce, který s temným okem upřeně hledí z kouta na veselou mládež, proklíná v srdci svou nemoc a sní o silné moci, jako hladové dítě o chlebě s máslem . . . Ten nešťastný hoch, ale řekněme ten nešťastný šestnáctiletý stařec, měl jen tolik zmužilosti a hrdosti, že se nechtěl zesměšnit, že nechtěl snít o moci, která mu byla nedosažitelná. Poznal, kdo je, šel a utopil se.“ —

Rozhovor se přesunul na jiné pole, já pak jsem mlčel a dál jsem neposlouchal; myslil jsem na Jakoba Jarebičara a na jeho žalostný příběh.

II.

Jakub Jarebičar churavěl do svých čtrnácti let. Každou zimu mu svítili, na jaře teprve se spravil. Drobným slabým chlapcem byl, tváře měl podlouhlé,

předčasně vpadlé, hleděl živě a nepokojně. Ačkoliv v zimě nechodil do školy a také ne na jaře v deštivých dnech, byl nejlepším žákem. Kamarádi jím pohrdali a bili jej, poněvadž učitelé při každé příležitosti i nepřiležitosti ukazovali na něho: „Hleďte, nemocný je chudšas, ani do školy nemusí, ale vás všechny předčil, lenoši darební!“

Když dokončil školu, zůstal u otce sochaře proto, poněvadž všichni kmotři poznali, že má veliký umělecký dar. Již třináctiletý zhnětl z jílu podobu svého otce. Žádný tah nesvědčil o plaché dětské ruce, ještě méně o dětské ukvapenosti. Kdo spatřil tu podobu, řekl: „Stvořil ji zkušený dělník, vážný člověk, jenž propracoval každý tah a nezapomněl na žádný vlas, na žádnou vrásku, jízvu a bradavici!“ Příbuzní, kmotři i znalci přicházeli se divit a slavit umělecké dílo třináctiletého mistra. „Kdyby jen byl zdrav!“ vzdychala matka. Jakub mlčel při takové slávě a chvále; zdálo se jim téměř, že je mu protivná. Pracoval bez přestání; když ve spánku hovořil, mluvil o díle. „Čemu bych tě ještě učil a co bych ti radil?“ řekl otec. „Ty mě uč a ty mně rad!“ — Bylo podivné, že Jakub nikdy nebyl vesel při práci; nikdy se neusmál, což teprve aby pískal a prozpěvoval. Nemluvná a vážná byla jeho tvář, přívětivá slova mluvil nevlídně. Mezi soudruhy nechodil, s nikým se nespřátelil, i doma byl napolo cizinec. Matka i otec ho obsluhovali, on však přijímal tu lásku jako slepýma očima všecek chladný a němý.

Takový byl ten Jakub pro ty, kteří ho viděli a slavili.

Když se večer zamkl do své světnice, byl tam docela jiným člověkem, dennímu naprosto nic nepodoben. Ze vzrostlého, vážného muže stalo se dítě, jež snilo daleko a vysoko, dále a výše nežli všechny jiné děti. Bděl dlouho do noci a četl, dokud ho nepálily

oči. Četl o životech slavných mužů, umělcův, učencův a vojevůdců. Tváře mu hořely, rty se mu chvěly — on sám byl tím umělcem, učencem a vojevůdcem. Sláva a čest jeho jména se rozléhala široko po světě. Klaněli se mu králové i císaři jako Tizianovi; jezdil v bílé říze na bílém koni jako Rafael, před ním i za ním jezdili ozbrojení služebníci v lesknoucích se šatech, s obou stran mu vřískal hosanna vděčný špalír. Jako Lionarda milovaly ho nejkrásnější ženy, papeži ctili ho jako Michelangela. Zblízka i zdáli putovali k němu obdivovatelé jako na svatou boží pout, aby ho viděli tváří v tvář.

Když mu lehl spánek na unavená víčka, bylo jeho snění ještě mnohem krásnější a světlejší. Před jeho gloriolou zbledla gloriola Tiziana i Rafaela, Lionarda i Michelangela. Ukázal se mu na nebi nový paprsek, mnohem teplejší slunce samého. Lidé dlouhá tisíciletí hledali umění a krásu, našli jen mlhavou její podobu, její nejasný odlesk; její samé, opravdové a živé krásy nikdy nenašli. On, Jakub Jarebičar, stoupil na horu, držel slunce ve smělé pravici a zazářilo od obzoru k obzoru. Lidstvo padalo na kolena jako žáci Kristovi na hoře Tábor; splněno bylo tisícileté dychtění . . . Tak usnul chvěje se a vzlykaje samou neměrnou sladkostí.

Vstal zítra nevrlý a mrzutý, unaven překrásným sněním. Gloriola zhasla za černými horami, šedé mlhy plazily se po bařinách.

Pracoval do soumraku, ale nenáviděl své dílo z celého srdce, své dílo i chválu svého díla. Bylo mu mnohokrát, že by vykřikl úplně rozhněván a chvěje se:

„Blázní! Což nevidíte, že chválíte příšeru?“

Když chválili jeho mírnou ruku, jeho rozvahu a vážnost, odvětil v svém srdci:

„Slepci! Což nevidíte, že se mi třese nejen ruka, že se mi třese celé tělo bázni, hněvem i žalostí, když pracice nezhněte a nevydlabe, co vidím v dálavě, za těmi černými horami, když zhasla gloriola?“

Jednou, když ho otec viděl smutného, řekl mu:

„Doma jsi se vyučil do konce, nic už nedovedu tobě povědět a ukázati. Rádi tě máme a těžce nám bude, když půjdeš; ale byl by to hřích, kdybychom tě svou sobeckou láskou zakopali do žaláře, když jsou cesty tvé tak daleké a vysoké. Naučil jsi se řemeslu; jdi do světa a viz, jak pracují jinde, a co že jest veliké umění.“

Jakuba hluboce v srdci bodlo slovo o řemesle a o velikém umění.

„Což nebylo umění, co jsem dělal?“ zvolal celý zardělý.

„Umění to bylo!“ řekl otec. „Ale bylo to, jak bych řekl, domácí umění, umění pro nás a pro přibuzenstvo. Ukaž světu, co teď máš a znáš, pak budeš jiný mezi jinými, jeden mezi tisíci. Proto jdi a viz, co jsou a co dělají jiní, ať vstoupíš napřed mezi ně a potom, když Bůh dá, nad ně. Synem mým jsi a mám radost nad tebou, ale vím nicméně, že stojíš teprve pod žebříkem a že jsi ještě na první kolík nevstoupil. Naučil jsi se pravidelně psáti; teď teprve se může ukázati, co že opravdového a znamenitého napíšeš. Řekl jsem jednou, abys ty mě učil a mně radil, lehce mě učíš a mně radíš, jak že má pracovati ruka; také, synu můj, umění nežije v ruce, spíše v srdci, ve zkušenosti a v poznání. Dosud jsi hnětl, řezal, dlabal a tesal; pilným dělníkem jsi byl; teď jdi a zkus, zdali tvá ruka je hodna, aby sloužila umění!“

Po těch slovích a radách byl Jakub tak vzbouřen a přestrašen, že vyskočil od stolu a běžel do své světnice a zamkl se. Ležel tváří na pohovce a ležel dlouho,

bez myšlenky, jako mrtvý. Když vstal, byl unaven, v tváři zestárlý a zasmušilý. Šel k otci.

„Zítřa půjdu!“ řekl.

„Zítřa?“ zalekl se otec. „Ne, tak jsem to nemyslil! Zítřa ne! Rozumný jsi, snadno jsi rozuměl mému slovu! . . . Ne, zítřa ne!“

„Zítřa půjdu!“ opakoval Jakub úplně mírně. „Přec něco bych vám rád řekl, otče! Mluvili jsme o umění a kráse, o řemesle, o srdci, o zkušenosti a poznání. Nezahlivejte mně, otče: sochař nechť by po mém mínění mluvil o kameni a sekání!“

Otec pohlédl na něho všecek smutný.

„Bůh neřesci tvou pýchu, synu můj! Jdi do světa! Zle nám učiníš, když půjdeš zítřa; ale, myslíš-li, že jest toho třeba, jdi! Svět ti ukáže, dosáhla-li tvá ruka cíle smělosti!“

Když se dověděla matka a dověděli se sestry, tety i kmotři, že se Jakub vypravuje v cizí kraje, rozlehl se veliký pláč po domě.

„Co jsme ti učinili, že jdeš od nás?“

Jakub se mlčky loučil. Matka připravovala bohatou večeři, on však se jí nedotkl, také ani vína neokusil. Byl nevrlý, že ho střežli a mluvili k němu jako k nemocnému dítěti.

„Vždyť nepůjdu mezi černochoy a ne navždy! Nač je třeba těch řečí?“

„Nikdy jsi nás neměl rád!“ vzkřikla matka celá uplakaná.

„Měl bych nositi na dlani svou lásku, ukazovati ji bez okolků na cestě?“ odvětil Jakub. Potichu pak se zamyslíl: „Hle, proč vlastně není lásky v mém srdci? Proč jí nikdy nebylo? Což nebylo tam místa pro ni?“

Hned po večeři zavřel se do světnice, nespál ani do červánků.

„Když byl v sochařových slovech jen holý nerozum, proč mně zůstala v mysli? Tedy bylo hloupé, maličerné a nepotřebné vše, co jsem dělal? Tedy stojím ještě pod kopcem, když jsem již unaven strmým návrším? — Řemeslníkem jsem byl, snil však jsem o umění. Myslil jsem, že jsem Lionardo, ale nebyl jsem ještě jeho služebníkem. Podoban byl jsem ministrantu, jenž se tajně oblekl za faráře a před oltářem mši četl. — Ale bylo tomu vskutku tak? Zda byl rozum a pravda v slovích sochařových?“

Té noci nečetl o životech slavných mužů. Vzpomněl na slavné sny, viděl je, jak se mu blížily celé bílé a veselé; i bylo ho hanba.

„Místo abych pracoval, snil jsem o práci; místo abych hbitě šel, zdaleka jsem hleděl na svůj cíl. Podoban jsem byl žebráku, jemuž se zdá, že je bohat; je spokojen se svými sny a neťáže se po dukátech; což teprve, aby si je poctivě vysloužil!“

Teprve pozdě ráno, když byl všecek unaven pustými myšlenkami, náhle se opřelo jeho srdce.

„Lžeš, lžeš, lžeš, sochaři! Bůh nekáže vysokých cílů tomu, kdo jich nemůže dosíci! Chtěl jsi, abych byl nepatrný a plachý před tebou a před sebou, avšak dosáhl jsi, že jsem větším a smělejším, nežli jsem byl v nejkrásnějších snech! Požehnej Bůh tvou sochařskou moudrost, požehnej ji tobě i mně!“

Tak byl Jakub při svém loučení plný pochybností a sebevědomí, plný strachu a naděje, plný moci a malomocnosti. Tenkrát bylo mu patnáct let.

III.

Jakub přesídlil v dálné město, do císařské Vídně; jeho život a jeho odtržení se naprosto v ničem nezměnilo. Velikoměstský hluk ho s počátku znepokojoval a

omamoval, než utekl do své světnice jako před radami otcovými a slzami matčinými. Několik nocí potloukal se s druhy a se špatnými ženami po krčmách a kavárnách. Šel s nimi jako do školy, mírný a mrzutý. „Popatřiti jest třeba, jaký že je to život, o němž píší a hovoří!“ Zdálo se mu, že noční světácký život je nesmírně nudný a nerozumný. Příštího dne ho bolela hlava a bylo ho hanba. „Co je v tom toulání sladkého a svůdného, že mrhají zaň krev i rozum? Práví, že je jich mnoho, jež ztratí v něm tělo i duši, vědomě ztratí. Zda není to proti přírodě, směšné a ohavné, jako by se jinoch zamiloval do bezzubé stařeny?“ Dal se do díla vší silou. Druhové mu vyčítali, že je protiva, šplhavec a závistník. Nevšiml si protivy, šplhavce, ale zabořilo ho vyčítání, že je závistivec. „Komu jsem kdy co řekl a učinil urážlivého? Krásně si vymyslili, snadno by si ještě vymyslili, že jsem kradl a zabíjel!“ Jednou v noci vzbudil se a vyskočil z postele úplně vzbouřen.

„Vždyť nelhal! Vždyť si to krásně nevymyslili! Celé mé snění byla závist. Čím světlejší a bělejší bylo, tím temnější byla závist! Nezáviděl jsem jen druhům — co by druhům, již mně nejsou do kolen! Záviděl jsem všem, kteří stáli výše mne, všem od Praxitela do Rodina! A kdybych nebyl věrný křesťan, záviděl bych Bohu, poněvadž stvořil svět! Také mé dílo je pouhá závist, proto není v něm veselí a paprsku! Vy Praxitelé a Rodinové, což nikdy jste nepocítili, co cítím já, že vaše ruka je tak bezstarostná a svobodná?“

To byla trpká noční myšlenka, která při jitřních červánkách zhasla jako stín. Poněvadž zitra, při prvním bílém svitu, zaujalo dílo chvějícího se chlapce.

Pocítil se vší hořkostí a se vším hněvem, že je dílo mocnější jeho, dělníka, že mu poroučí tvrdě a bezpodmínečně, že ho trestá bez milosrdenství, jako otroka dozorcův bič. Nemiloval ho, proto také ono nemilovalo jeho.

Když se před jeho dílem zastavil druh, neřekl zřejmé chvály, ne zřejmé hany.

„Znamenitě je provedena celá figura, žádná linie není chybná; avšak Hellmer by se asi nepodepsal pod ni, ani ne Kundtmann!“

„Není třeba!“ nevlídně odvětil Jakub. „Jen mně pověz, kde že jest ta chyba, skrytá, ale holá, jež by mistrovo oko zarmoutila?“

„Chyby není žádné! Ale... tvé podoby se mně zdají jako hotely, rozkošně a vkusně vystavěné; vše je dobré, provedené v nejnepatrnější nepatrnosti; hotel vždy zůstane hotelem, dům nikoho a všech; člověk jde chladný mimo!“

„Nerozumím tomu učenému srovnání!“ řekl zcela klidně, v srdci však ho pálilo do krve.

Soudruh pokrčil rameny a šel.

Podivné zdálo se Jakubu, že se nikdo a nikdy nesmál v jeho blízkosti. Smějíce se a žvaníce přicházeli do dílny, tři kroky před ním byly tváře jejich náhle všechny vážné a studené.

„Jinde se smějí a tropí hlouposti!“ pomyslně si Jakub. „Ještě na chodníku jsem je slyšel! Co jsem učinil, jak hledím a mluvím, že stojí vedle mne mlčky, tvrdí a zasmušilí, jako z kamene? Tři kroky stojí ode mne, avšak zdá se mi, jako když z dálné dálky upřeně na mě hledí slepýma očima! Na mě i na mé dílo! Žádná ústa mě nezdraví, žádného srdce neslyším, že by laskavě a přívětivě mluvilo s mým! Já a mé dílo, oba dva jsme cizinci mezi nimi!“

S jeho druhý učitel hovořival, poznalo se mu po hlase a tváři, že jsou mu drazí jako děti a že vidí v nich budoucnost starostlivým, otcovským okem. Krásný pán to byl s dlouhou, černou bradou, sotva znatelně zešedivělou a hnědýma, dobráckýma očima. Žáci ho milovali více nežli své milenky a více nežli

umění samo. Když vstoupil mezi ně, zdálo se jim, že teprv jeho pohled ozářil každodenní, neobratnou rukou stvořená díla tou neviditelnou, nepopsatelnou září, které praví umění.

Sotva vstoupil učitel k Jakubu Jarebičarovi, byl zcela jiný v tváři. Veselý paprsek jeho očí byl jak zastřený, slova jeho byla chladná a prázdná. Avšak žádný mezi žáky neslyšel tolik chvály z učitelových úst jako Jakub Jarebičar.

„Zrovna dobře! Kdyby dokonalost žila a byla křtěna, nazývali by ji Jakub Jarebičar! Člověk by myslel, že je vám devadesát let!“

Jakub poslouchal takovou chválu, avšak nebyl nic vesel.

„Proč mi vyčítá, že je mně devadesát let? Jaký smysl jest v tom vyčítání? Kde se na mně pozná a čte ta časná zešedivělost?“

Stoupil před zrcadlo.

„Což není mladost na mé tváři? Jiní mají již vousy, já ještě chmýří nemám! Mezi všemi jsem nejslabší, drobný a dětský, jest hanba mě z takové mléčné mladosti! Ale mně vyčítají zešedivělost — odkud to divné vyčítání?“

Jednou seděl v noci v kavárně s druhy, kteří byli všichni starší jeho. Přisedly k nim veselé ženské. Jakub vypil dvě nebo tři sklenice slabého piva, které mu ihned vstouplo do hlavy. Sklonil se k ženě a objal ji okolo pasu, ona pak ho odstrčila od sebe.

„Stařec! . . . Vždyť ti je nejméně padesát let! Kolik pak máš doma dětí?“

V tom okamžiku Jakub úplně vystřízlivěl. Druhé se nahlas zasmáli.

„I ta tě odstrčila, Jakube Jarebičare! Tvář tě prozrazuje, ani líčení by ti nepomohlo!“

Jakub byl přestrašen a sklíčen a odešel bez loučení, když ho neviděla veselá společnost.

„Po prvé mě viděla, ihned pak mě odstrčila — kde mám napsáno? Zdali mě prozrazuje hlas, zdali snad chování? Žena, jež je každému opilci za tři koruny na prodej, mě se studem zavrhla . . . Jaké znamení je na mém čele?“

Stále trpčí byly jeho myšlenky, když se zpocen a vzbouřen převracel na horké posteli. Jen zřídka kdy, když již spánek léhal na těžká víčka, z bolesti a únavy vyvinuly se lepší sny, útěcha, z milosrdenství nebes mučedníku poslaná.

„Vždyť jsi jen ten, jakého jsi to viděl ve vysokých snách! Přijde slavný den, kdy tě všichni poznají, tebe i svou křivdu!“

Za šedivého jitra nebylo již snění, útěchy a důvěry; sladký kalich byl vyprázdňen do poslední kapky a srdce poznalo, že bylo klamáno.

Často a dlouhé hodiny procházel se Jakub po muších a výstavách. Nemiloval ani umělcův ani uměleckých děl. Když stál před obrazem a skrytý, byla jeho líce bleďo, rty zsinalé, v jeho sivých očích bylo studené nepřátelství. Zdálo se mu, že umělci hledí z obrazů a tiše se mu smějí . . . Kulatý, temnooký italský mládenec v sametovém kabátku a se sametovým baretem; vysoký Španěl s hlubokýma očima, hustými, již jemně šedými vousy a vyrýsovanými, hrdými rty; širokolící, veselý, rozpustilý Nizozemec, jenž by byl podoben bohatému kupci nebo námořníku, kdyby ho neprozrazoval polozakrytý oheň v očích; štíhlý Francouz s otevřeným bílým límcem a s nemilosrdným úsměvem na širokých rudých rtech . . . Ohlédali se na něho, jak vstoupil a kam se podíval.

„Buď pozdraven, náš předávný známý! Jak se ti daří a jak se máš? Zrovna nic jsi se nezměnil v dlou-

hém tisíciletí, ne v stařeckou tvář, ne v stařeckou myšlenku, ne v stařecké srdce! Tak jsi byl již v Egyptě, když jsi se kousal do rtů, když jsi bledl a chvěl se hněvem i závistí, poněvadž jsi zamýšlel vystavěti mohutnou pyramidu, avšak povstala skromná krtina. Pak jsi chodil za námi od doby k době, od národa k národu, jak konalo pouť umění po svých záhybech a kruzích, rovných cestách i strmých stráních. Tak budeš chodit, ubožáku, do konce dnů; tvá povaha sama ti řekla osud. Potřebný jsi nám jako stíny paprsku, jako tělo duši, jako clown tragedu!“

Jakub tiskl pěsti na spáncích, aby zapudil černé myšlenky, zlomyslné stíny. Ale myšlenky i stíny zůstaly, rozrůstaly se v srdci stále bujněji, že pomalu nebylo již půdy ani prostoru veselé sebedůvěře. Pracoval a učil se se vši svou neupokojitelnou, silnou vůlí, aby se opil dílem a aby snila ruka, poněvadž srdce nemohlo sníti.

Tak pracoval, žil a trpěl Jakub Jarebičar toho času, když se zamiloval.

IV.

Seděl večer v krčmě s druhy a se studenty. Pozdě v noci vstoupila do světnice krásná žena, kterou všichni poznali. Melitta bylo její jméno. Kdo že byla Melitta, odkud a čím, nikdo přesně nevěděl. Někteří řekli, že je rozvedena s mužem, jiní pravili, že je vdova, také však mluvili, že není ani vdovou, ani rozvedenou ženou, spíše jen přítelkyní svých přátel. Odkud že přišla, nikomu nebylo známo; ani jazyk neprozrazoval, ani tvář. Vyprávěly se velmi romantické a zamotané události, které obepínaly téměř půl světa; nevěřili pak těm předivným událostem ani ti, kteří je sami vypravovali. Málokdo si všímal prázdných řečí a nikdo se nesnažil, aby sáhl tajnostem na dno. Melitta byla

krásná, že by člověk omámen poklekl před ní, kdyby mu řekla, že není polská židovka, za kterou ji rozhlašovali, spíše křesťanská svatá, sama svatá Agata. To pocítil Jakub Jarebičar, kdy ji po prvé spatřil. Studenti i umělci, kolik jich Jakub poznal, všichni byli zamilováni do Melitty. Někteří byli ještě zpola děti, jiní již zpola muži; někteří byli hovorní a veselí, jiní suchopární a tiší; někteří věřili v svou slunnou budoucnost, jiní doufali v svůj každodenní chléb. Všechny sdružovalo a vázalo dvě mocných vášní: závist a láska.

Skrývali závist jeden druhému s takovou přehnanou, přecitlivělou a ohleduplnou starostlivostí, že ji ukázali konečně úplně slepým očím. Také o lásce nemluvili, ale pošpinili ji nečistými slovy; věděli druh o druhu: „Vždyť vím, dušičko, jaké písně zpíváš v svém srdci!“

Všechny jiné, kteří byli do ní zamilováni, nejdříve omámila tajnost jejího žití, nato teprve její krása, průsvitná bělost jejích lící a temné světlo jejích očí. Jakuba neomámila ani tajnost jejího života, ani její krása. Nemiloval jí, jako ji milovali jiní; také v jeho lásce, v hlubinách srdce hlodající a chvějící se, byla závist a bylo nepřátelství. Tenkrát si neuvědomil, sotva že ve snění tušil, kam upřeně hleděla závist, kam mířilo nepřátelství. Později, když dospěl k poslednímu hroznému poznání, uvědomil si také svou lásku.

Ten první večer seděl těsně vedle ní, že byl jako zaobalen dýšící teplotou jejího těla. Přihodilo se mu dokonce, že se dotekl jejího ramene a ruky, když vztáhl pravici po sklenici. Pil mnoho a rychle jako nikdy, ale necítil vína. Náhle se otočila k němu, tak blízko, že zehly její oči jeho tvář.

„Pane Jarebičare, slyšela jsem již vaše jméno; řekli, že jste mistr mistrů. Já jsem myslila, že jste starší . . . a že máte velmi světlé, kudrnaté vlasy a modré oči . . .“

„Praví, že mně jest padesát let i přes!“ s bolestí se usmál Jakub. „Málem jim uvěřím, budu chodit sehnout a budu kašlat!“

Když tak odvětil, mimoděk a bez zlého úmyslu ohlédl se na svého soudruha Nagodeta, jenž měl světlé kudrnaté vlasy a modré oči. Nagode byl světák, nepřítel starosti, opravdovosti a práce; zamilován byl ustavičně a v mnohých krajích, v krásné i hrdé, mladé i staré ženy, jak se náhodou stalo; ale vždy se rozhněval, když mu někdo vyčítal větroplašství a bezcharakternost. Jakub nenáviděl Nagodeta od toho okamžiku, kdy ho poprvé spatřil.

„Opravdu mnoho zkušenosti je ve vašich očích, téměř únavy!“ řekla paní Melitta a pohlížela na Jakuba tak zblízka a s takovým úsměvem, že se temně zarděl. „Také na rtech se vám pozná, že jste již dosyta líbal, užíval všeho do posledního tajemství!“

„Líbal?“ podivil se Jakub. „Paní Melitto, v svém životě ještě jsem nepolíbil jiné ženy, nežli svou matku... ani svých sester ne!“

Paní se hlasitě zasmála, ale již v prvním zvuku přerušila smích a její tvář byla vážná.

„Nemáte takových očí ani také takového hlasu, že by lhaly!“ řekla. „Mně nešťastníci se zdá, že ještě nikdy nepolíbila jsem rtů, které ještě nebyly poskvrněné. Zde by byla příležitost, snad ji sám milosrdný Bůh poslal... Ať není pohoršení, pane Jarebičare, pijme na bratrství!“

Vstala a zdvihla sklenici. Také Jakub vstal, ruka se mu tak třásla, že se víno rozlévalo.

„Po starém obyčejí!“ řekla usmívajíc se paní Melitta. Ruka těsně ovila ruku, oba dva vypili douškem.

„Okolo krku, po starém obyčejí!“ řekla paní Melitta. Objal ji okolo krku, zavřel oči, pocítil žhavé

teplo jejich rtů na rtech svých, na celém svém chvějícím se, rozpaleném těle.

„Ztracen jsi, utopen, bojím se!“ vykřikl Nagode zvonivým hlasem.

Jakub se vzpřímil. Opřel se pěsti o stůl, aby se nepotácel a ohlédl se zamženým pohledem po světnici. Všichni hleděli na něho, on jich však skoro nepoznal, jejich tváře byly mu vzdálené a cizí.

„Zde opravdu nevím, jsi-li dítě, jsi-li stařec!“ se smíchem hovořila paní Melitta. „Dítě se zardělo, stařec však líbal! Takým byl tvůj polibek, jako by jich na tvých rtech zůstalo od včerejšího večera do dnešního jitra ještě tisíc a devětkrát tisíc!“

„Uráželi mě jiní, ale já jsem jich neposlouchal; ty mne nikdy neurážej, srdce by mě bolelo!“ odvětil Jakub; jeho oči, kalné a zamžené, již dříve, byly čistě vlahé.

„Dítě jsi, ne stařec!“ milosrdně se usmála Melitta. „Kdo jiný, zkušený člověk v tajných věcech, byl by mi odvětil: všech devětkrát tisíc polibků za jediný tvůj, Melitto; zde jsou mé rty čisté a žiznivé, dej mi své... Nebylo by to obzvláště duchaplné, ale slova byla by krásná. Ty pak jsi prosil milosti, prosil skoro se slzami v očích!... Rci, jak jsem ti předříkávala, pak stane se dle mého diktátu i dle tvých slov!“

„Všech devět tisíc polibků za jediný tvůj, Melitto...“ šeptal a pomalu koktal Jakub, pak poposedl a zarděl se. Obě dvě dlaně přitiskl na čelo a když jí pohlédl v bílou, usmívající se tvář, byly opravdu slzy v jeho očích. „Proč mě urážíš, proč dychtiš, abych se ponížil před tebou i sebou?“

„Dále!“ poroučela Melitta. „Zde jsou mé rty...“ Šeptaje a koktaje, bez moci, jako ve snění opakoval Jakub:

„Zde jsou mé rty čisté a žiznivé...“

„Dej mi své!“ usmála se Melitta a naklonila se k němu.

„Dej mi své!“ šeptal Jakub.

Tedy ho ona sama objala oběma teplýma, bílýma, do loktů holýma rukama okolo krku.

„Ztracen!“ vykřikl Nagode.

Jakub ho slyšel v svém omámení.

„Jsem-li ztracen . . . jsem ztracen do ráje!“ odvětil Jakub; hlas jeho byl chraptivý a chvějící se.

„Utopen, bojím se!“ se smíchem dodal Nagode.

Melitta opřela hlavu o pravici a hleděla na Jakuba veselýma očima.

„Řekli, že jsi mistr mistrů; ráda bych viděla tvé dílo; snad bych tě podle něho lépe poznala nežli podle tváře a slov.“

„Má pracovna je nečistá a nuzná; dýše tam starost, každodenní život a nepěkné myšlenky. Nechtěl bych, aby tvá noha překročila ten práh!“

Paní Melitta se zamyslela.

„Mnoho jsem již poznala umělcův a ještě poznám, znamenitých i nepoznaných, mladých i dožívajících. Zamilováni byli do mne, někteří opravdově, jiní jen spíše proto, poněvadž se sluší, aby byl člověk zamilován do krásné ženy. Kreslili mne a malovali, podobu mé hlavy lili do sádry a tesali v kámen, snadno bych učinila bohatou a krásnou výstavu. Tedy hled: když stoupnu před zrcadlo a prohlížím se bez marnivosti, jen tak, jako bych prohlížela malbu v rámci, zdají se mně všechny ty podoby cizí a mrtvé. Malované a tesané jsou dokonale, žádný tah není pominut, tedy . . . já jich nemiluji, nesměji se a nehovořím s nimi. Když se přestěhuji, naházím je všechny naposledy na nádvorí . . . Přijď se podívat na ně, uvidíš sám!“

Jakubu se přihodilo jako jednou, když po třech číších černé kávy přeletěl ho mráz; ledové krůpěje vstoupily mu na čelo a ruce se mu třáslly.

„Kdy a kde jsem slyšel tato slova? Malované a tesané jsou dokonale, žádný rys není nepovšimnut. Ale cizí a mrtvé jsou všechny ty podoby . . . Kdy a kde jsou ta slova, v kterých očích a v které tváři jsem je četl?“

„Vína, vína mu dejte!“ volal Nagode. „Mistru mistrův je zle!“

„Není mně zle!“ vzpamatoval se Jakub.

„Urazila jsem tě?“ tázala se Melitta všechna zděšená.

„Ne . . . čím bys mne urazila?“ koktal Jakub. „Jen to mi pověz: proč že jsou ty podoby mrtvé a cizí? Kde se pozná . . . odkud dýše ten mráz, že jich nemiluješ?“

„Sama nevím, odkud. Řekla jsem, že byli všichni umělci zamilováni do mne, opravdově i zpola opravdově. A tak si myslím, že byla jejich láska mocnější jejich umění. Chtěli svořiti tu podobu, již ctilo jejich srdce . . . tedy vůle byla větší nežli moc. Ruka vykonala své dílo, neposlouchala srdce, nestvořila toho, co ono poroučelo. Snad nebyli posvěcení umělci, mistři mistrův, spíše jen řemeslníci v sametových kabátcích, zamilovaní do ženy a do umění, proto, poněvadž jim obé bylo nesrozumitelné a nedosažitelné . . . Tak, to je má moudrost, bojím se však, že je nespravedlivá, že jen mé oko je zlomyslné a nevděčné . . . Přijď sám . . . a pocíť: ukaž sám, co je umění a kdo je mistr mistrův!“

Mráz ležel tvrdě na Jakobových lících a v jeho srdci. Jeho ruce a nohy byly ještě těžší, unaven byl jako po dlouhé pouti.

„Přijdu!“ řekl.

„Kdy přijdeš? Hned zítra přijdi, brzy po poledni! . . . Proč jsi tak bledý? Opravdu vážně se bojím, že jsem tě urazila; tedy řekni, čím?“

„Neurazila jsi mne!“ odvětil těžkým jazykem Jakub. „Zítra přijdu, ať vidím, kdo že jsou ti řemeslníci v sametových kabátcích a proč že jsou tací . . .“

Zmlkl, vyprázdnil nevědomky svou sklenici do dna a sklonil se k Melittě; na jeho rtech byl unavený, skoro hnusný úsměv starce.

„Něco bych ti pověděl, paní Melitto . . . Také mně již řekli, že jsem řemeslník v sametovém kabátci . . . jen s tím rozdílem, že jsou druzí mladíci, já pak jsem devadesátiletý stařec, který je toliko více směšný a hnusný v svém masopustním rouše . . . A pomysli: v hlubinách svého srdce jsem jim věřil, také v tomto okamžiku jim věřím . . . Teď víš, proč jsem bledý!“

„Ale jsi opilý, mistře mistrův?“ podivila se Melitta.

„Ztracen, utopen!“ volal Nagode. „Zde se ukáže, Jarebičare, kdo že jsi! Zde se uziš v zrcadle, boj se a chvěj!“

S nepřátelským pohledem přeměřil ho Jakub, krev mu udeřila do lící.

„Rád jsem sám, že se ukázel!“ řekl tak tiše, že ho slyšela sotva Melitta, jež mu seděla u tváře.

„Což kdyby se ukázalo, že je pravda, co ti vyčítali . . . a čemu sám věříš v svém nerozumném srdci!“ tázala se usmívajíc.

„Kdyby se ukázalo . . .“ počal odpovídati hlubokým, smutným hlasem, ale nedokončil; nahnul se k jejímu rameni a ohlédl se na ni s tak smutným, o milost prosícím pohledem, že zhasl veselý úsměv na jejích rtech.

Jakub Jarebičar nespal té noci; s krvavě obroubenýma, široce otevřenýma očima upřeně hleděl do stropu a čekal jitra a odpoledne.

V.

Když přišel Jakub ve čtyři odpoledne, Melitta ho přijala na prahu.

„Kde jsi chodil? Což jsem neřekla, abys přišel brzy odpoledne? O půl páté není brzy odpoledne!“

„Teprve čtyři hodiny!“ v rozpacích mluvil Jakub.

„Nejsi zamilován . . . tak zamilován, že jsi nespal celou noc?“

Jakub se zarděl, ohlédl se na ni plachý a zahanben, ale ihned sklonil zrak.

„Viz, tvář tě prozrazuje! Kdo je opravdu zamilován, čeká půl hodiny na cestě, pak přijde ještě nejméně půl hodiny dříve a omlouvá se, že ho hodina zmátla. Jinak si počínají jen děti a starci . . . Prosim!“

Otevřela mu dveře. Jakub vstoupil do přední světnice tak neobratně, že zakopl o koberec.

Ve všech světnicích bylo chladné, příjemné šero, okna byla zastřena.

„Nač jsem přišel? Do záhuby jsem šel, do dobrovolné záhuby!“ přeletělo Jakuba.

Melitta byla oblečena v dlouhou pestrou domácí řízu; bílý krk leskl se k ramenům; když vztáhla ruku, sklouzl široký rukáv přes lokty.

„Přijala jsem tě po domácku, vždyť jsme bratr a sestra!“

Seděl na pohovce, hlava jeho byla těžká od probdělé noci, hleděl jako skrze zakalené brejle, vše bylo mlhavé a netrpělivé před ním, jen ji viděl čistě jasně. Seděla v lenošce tak přívětivě, že viděl černé hedvábné punčochy a stříbrně šedé střevíce, ruce sepiaté odpočívaly na koleně.

Jakub pocítil, že je nudný a směšný a zazdalo se mu, že vidí utajený soustrastný úsměv na jejich rtech.

„Alespoň kdybych byl dříve se napil!“ pomyslí si.
 „Hovořil bych nesmysly, ale hovořil bych! Co bych jí řekl, kdyby se nesmála?“

„Ined bylo ho hanba za ty plaché myšlenky, za sebe samého i za své mlčení.“

„Přišel jsem, Melitto, abych viděl ty řemeslníky v sametových kabátcích . . . abych se takřka v zrcadle spatřil. Ukaž je!“

Melitta se usmála.

„Proto, jediné proto jsi přišel? Zvyklá jsem byla jiným poklonám, tak zvyklá, že se zdály konečně jako zasloužilé, ještě přeskromná daň . . . Pročež k práci, ať nezameškáš!“

Vstala, on byl celý přepadlý.

„Ne, tak jsem to nemyslil! Nesmyslná a neobratná byla má slova . . . neřekla toho, co je v srdci, ba ani to ne, co je na jazyku!“

Nevědomky jako uplakané dítě sepial ruce před ní a sklonil hlavu. Stiskla jeho ruce do svých a zasmála se mu do tváře.

„A ustavičně jsi dítě! . . . Pojdme, ať ti ukáží své museum! Tam se snad rozveselíš, že se ti spánek od očí a pustota od srdce odloučí!“

Vstoupili do veliké světlé světnice, plné slunce, kvítí a zeleně. Jakubu se zablesklo před očima, že si je zastínil dlaní.

„Kde jsou kazajky?“ tázal se.

„Pravdivá a rozumná otázka! Zdali jsi již poděkoval slunci, jež tě pozdravilo v tvář?“

Jakuba bylo hanba, z hanby vzrůstal hněv, který mu již hořel rychle na lících a chvěl se na rtech.

„Nemiluji slunce, také ve mně ho není, ani v mých dílech! Proto jsem se tázal, kde že jsou kazajky, abych viděl stíny!“

Melitta sedla na pohovku,

„Vždyť vím, že nemiluješ slunce, věděla jsem již v tom okamžiku, když jsem ti ponejprve pohleděla do očí. . . A také vím, proč ho nemiluješ!“

„Proč že ne? Pověz! Rád bych věděl!“ vzkřikl Jakub a stoupl úplně blízko k ní.

„Proto, poněvadž tě samo slunce nemiluje!“ opakovala Melitta. „Zdali víš, co je slunce?“

Jakub mlčel.

„Slunce je žena!“ smála se Melitta a hleděla mu zrovna do očí.

„A láska!“ řekla tišeji.

Objala koleno rukama a rychle sklonila hlavu.

„A umění!“

Jakub sotva slyšel její slovo; stál před ní bledý a chvěl se.

Vstala z pohovky a zastřela okna, že bylo ve světnici průsvitné šero.

„Zde tě slunce nebude rušit! . . . Prohlédni si ty sametové kazajky, své bratry, přátele i známé, ať se ti oko zveselí a srdce potěší!“

Mlčky se obrátil a ohlédl se s tímže dlouhým zlým pohledem po sochách a obrazích.

„To nejsou moji bratři, nejsou moji známí!“ řekl chladným hlasem a tvář se mu vyjasnila. „Jsi-li ty slunce, neviděli tě, nepoznali; je-li slunce láska, nikdy nemilovali; je-li slunce umění, nebyli umělci. . . Děkuji, Melitto, že jsi mne s nimi seznámila; tak nebude ve mně již strachu a malomyslnosti, až ti ukáží, kdo že jsem!“

„Divné!“ řekla Melitta úplně zamyšlena.

„Co je divné?“

„Přijde hodina, kdy ti to povím!“

Když se vrátili do jiné světnice, byl na stole připraven čaj.

„Pověz mně, jak si představuješ můj obraz?“

„Jak jsi!“ odvětil.

„Jak jsem?“ podivila se a opřela hluboko do lenošky, takže viděl její oči jen jako dvě temně lesknoucích se černých skulin.

„Jak jsem? Je-li pak to umění?“

Jakub pohlédl na ni zděšeně.

„Je-li to umění? Udělí-li mi Bůh, abych tě vytesal z bílého mramoru, jako jsi; více milosti neprosím!“

„Skromné milosti prosíš!“ usmívajíc se zavzdychla Melitta. „Nezdá se ti, že tyto sametové kazajky mallowaly a tesaly obraz mé hlavy, mého krku, mých ramen i prsů, jako je vše v pravdě od Boha utvořeno?“

„Nezdá se mně tak; ne zde, když tě vidím před sebou, a nebude se mi zdáti ani tehdy, když tě uvidím dychtiv ve vroucím snění. Ani v zrcadle tě neviděli, což teprve tváří v tvář, ani očima tě neviděli, což teprve srdcem!“

„Divné!“ zamyslna se Melitta.

Přeletělo ho něco nepříjemného, jako strach před trpkou tajností, když viděl její bílou, jemnou tvář, na které sotva poznal ještě odlesk úsměvu.

„Co bylo divného v mých slovích?“

„Také to ti svěřím, až ukážeš, kdo že jsi! Nebude tomu již dlouho, Jakube, miláčku můj, že se to stane! Ještě vždy se stalo tak brzy, že bylo to mně dokonce předčasně. Lituji tě skutečně opravdově a srdečně, poněvadž veliké bude tvé utrpení; někteří je přemáhali a svlékali ponenáhlu oddané a s tichou lítostí sameťovou kazajku; jiní však pod tíhou poznání zavrávali. Těch druhých jsem více litovala, vždyť v rakvi po právu měli svou ubohou kazajku!“

Jakub bystře poslouchal všechna její slova, nerozuměl však žádnému. Když viděla otázku, zděšení a strach v jeho očích, uchopila pravici jeho ruku, levici rychle ji hladila.

„Skutečně, opravdu tě lituji!“

Jak byla před ním vysoká, krásná a teplá, krev mu plála hanbou a vášní v tváři.

„Pověz mně, proč mne lituješ? Nemiluji milosrdenství! Pověz mně, nač všechna tato slova, kterým nerozumím? Je to komedie, pouhá pomsta, rozpustilé pohrdání? Zpřímá mluv! Vždyť nejsem plačtivé dítě, že bych se zhroutil pod tvrdým slovem! Také jsem nepřišel prosit tě na kolenou o milost a lásku, abych umíral, když bych místo milosti získal výsměch! Neodkládej, pověz!“

Nalila mu čaje.

„Pij a přikousni! Naše slova jsou již temná jako šero v této světnici! Chceš-li, abych donesla světlo? Nepřeješ-li si, také já ne! Nechť nám svítí veselejší slova a sladší myšlenky! Co je těžkého a trpkého v budoucnosti, samo se zjeví ještě předčasně!“

Jakub stíkl dlaní horké čelo a opřel se o stůl.

„Co jsi učinila? Jako nůž je tvé slovo v mém srdci!“

Přisedla k němu na pohovku a objala ho levicí okolo krku.

„Nemysli, nic nemysli na to slovo! Neboj se, je-li opravdová a silná tvá láska!“

„Opravdová a silná je má láska!“ odpověděl šeptaje a zajíkaje se.

Mlčeli dlouho, ještě dech se nespojil s dechem, líce se nenahnulo k líci, pravice nehledala pravice.

„Je-li opravdová a silná tvá láska!“

Neslyšel jejích slov, jen v srdci je tušil a lekl se jich.

„Opravdová a silná je má láska!“

Ne slovem, sotvaže srdcem odpověděl. Jako příkrov, tíha kamenná, leželo mu něco na duši i na těle . . .

Pomalou, aby se ho nedotkla, zdvihla svou holou ruku od jeho krku a vstala.

„Pozdě je již, myslím; také venku je již šero . . .“

Stoupla k oknu a odhrnula je. Jakubu se zezdálo, že je ve světnici náhle vše cizí, prázdné a chladné.

„Proč jsi odhrnula?“

Když jí pohleděl ve tvář, zmlkl všecek plachý. Stála u okna vysoká, mírná a bílá jako královna, nedosažitelná, již pouhou nehodnou žádostí poskvrněná. Jakubu bylo, jako by ji viděl po prvé a jako by vstoupil opilý a nečistý v blahoslavený chrám.

„Přijď brzy!“

Při loučení rychle nahnula hlavu.

Poklonil se mlčky a hluboko, šel přední světnicí a po schodech neobratnými, vrávorajícími kroky a stoupil na cestu, že sám nevěděl jak.

V noci zdvíhal pěsti k nebi a z úst kypělo jako v horečce:

„Nyní vím . . . teď jsem tě viděl a poznal . . . teď ukáži, kdo že jsem . . .!“

VI.

Teprve o týden později šel Jakub k Melittě. Přípravoval se na ten den jako na slavnou mši. „Ať se neobjevím před ní nehoden, bosý, neumytý a neučesaný!“ Zkoušel, aby ji přesně viděl přivřenými očima, jak byla přívětivá a chladná, aby vypočítal vše do krajnosti její slova a své odpovědi. Zpola s vážnou starostlivostí, zpola s tichou hanbou posuzoval před zrcadlem svou tvář, svůj účes, pohyb rukou i těla, pohled očí, úsměv i vážnost rtů. Koupil si nový, nekřiklavý, slušný, sivý, skoro přeskromný oblek a takový nákrčník, jaké nosí úředníci střední vrstvy. „Vždyť vím, co myslila, když hovořila o těch sametových kazajkách. Spravedlivě myslila, že člověk nejraději rouchem, chováním a slovem ukazuje světu, co není a čím by rád byl. Gustav Klimt, romantik,

strojí se jako úředník sedmé třídy se záslužným křížem a jubilejní medailí . . . proto, poněvadž kancelisté a obchodní pomocníci oblékli sametovou kazajku!“

Celý ten týden pracoval úsilně, ale pracoval jinak, nežli dříve. Nedotekl se jílu, ani kamene; těsně zastřel a zadělal okna a seděl s přivřenýma očima v úplném šeru.

„Přijď! Ukaž se!“ poroučel a prosil v svém srdci. Noc se tiše rozprostírala před tím, ze stínů vyvijelo se bílé světlo, ze světla vstávala stále jasněji a zřetelněji bílá tvář.

„Zůstaň při mně! Buď blízko, úplně blízko, obejmi mě rukama, ať tě vidím tváří v tvář, ať ti vnikne pohled mé duše na dno očí, ať poznám, jak krása tvé duše vytvořila krásu tvého těla!“

Stoupla před něho, naprosto blízko, že viděl její tvář tak zřetelně, jako toho prvního večera, když se sklonovalo teplo i sladko k jeho líci. Když vztáhl ruku, světlo zhaslo.

Lekl se a chvěl, když ji viděl vysokou a chladnou, bílou královnu, nedotknutelnou a nedosažitelnou, jak stála u okna.

„Milostivá mně buď, ó královno! Před tebou klečím, usměj se, nakloň hlavu ke mně, ať vstanu požehnan!“

Tak vídal dvě tváří, dvě podob, dvě krásy. Obě dvě tváře byly v něm stále živější, obě dvě podoby stále jasnější, krásy stále čistější.

Ráno toho dne, kdy se vypravil k Melittě, po prvé se oděl v plášť, aby ruka ztělesnila snění. Ale ruka ochabla. Beztvárná hromada jílu stála před ním na dřevěném lešení.

Nikdy se Jakub nesmál, v tom okamžiku se zasmál nahlas.

„Bůh stvořil z bláta člověka hříšného; mně, člověku hříšníku, však je zapovězeno tvořiti z bláta krásu,

kteřá je Bůh! Přijď, světe, a obdivuj se odvaze, jaké nebylo od Adamova narození!“

Tak smíchem, hněvem a sebeponižováním mukami zastíral strach, jenž byl v jeho srdci. Mrtvý jil stál před ním a tupě a slepě hleděl jemu do tváře. Odnikud nepřicházelo světlo, podoba a krása, pustá a prázdná byla světnice. Jakub svlékl šedivý plášť a mrštil jím do kouta.

„Ještě nepřišla ta hodina, kdy by se z vůle zrodila moc, ze snění pravda! . . .“

Již bylo pozdě odpoledne, stmívalo se téměř, když se vydal na cestu.

S odměřenou poklonou, slušný a vážný vstoupil do světnice a políbil Melittě ruku.

Melitta se zvonivě usmála.

„Buď pozdraven! . . . Dobře jsi se připravil, dokonale jsi se naučil! Jak dlouho jsi stál před zrcadlem?“

Jakub se zarděl, všechna vypočítaná a promyšlená slova mu uvázla již na jazyku.

„Proč jsi mne zvala, když mě uštěpačně pozdravuješ?“

„Nebyl to výsměch, jen veselí bylo v mém srdci, když jsem tě spatřila! Den za dnem, hodinu za hodinou jsem věděla, co děláš, co myslíš a jak žiješ. Snil jsi v uzavřené světnici, při zastřených oknech celý dlouhý týden . . . posléze jsi oblékl šedivý plášť, abys ztělesnil své snění. Vše bylo zřetelně slovo od slova napsáno na tvé tváři, když jsi vstoupil do světnice; proto jsem se smála . . . Promiň! Pěkně si sedni, zapal si cigaretu a vypravuj, jak se ti dařilo!“

„Sama jsi řekla, že jsi mě viděla!“

Jeho tvář byla zděšená, temná a pustá.

„Není pěkně a spravedlivé, že tě uráží jemné slovo! Což jsi nemohl odpovědět: děkuji ti, že jsi na mne hleděla den za dnem, hodinu za hodinou, že byly při

mně tvé myšlenky? Děkuji ti, že jsi přišla ke mně v zavřenou světnici a líbezně jsi mne pozdravila, když jsem tě čekal s přivřenýma očima . . . Hleď, ale styď se, že tě musím učit, jak mluví slušný člověk se ženou, kterou miluje?“

Jakub vzkřikl hlasem plným bolesti a hořkosti:

„Pověz, proč mne mučíš? — Je to pouhá rozpustilost? Pouhá rozpustilost to není! Je to zlomyslný úmysl, bezcitná myšlenka? Je-li to zlomyslný úmysl, bezcitná myšlenka — pověz přímo, ať vyprázdním kalich douškem! — Přišel jsem k tobě jako křesťan k veliké mši, s čistým srdcem, požehnání dychtivý! Ty jsi zavrhla mou oddanou lásku jako Bůh modlitbu hříšníkova!“

Ve spáncích mu vřela krev, slzy byly v jeho očích. Melitta se ohlédla naň s dlouhým, zamýšleným, skoro žalostným pohledem.

„Když jsi řekl, že tvá láska je opravdová a mocná, nevěřil jsi svým slovům! Opravdová a silná láska nikdy není malomyslná, neprosí, nevzdychá a nepláče! V opravdové lásce je důvěra vzdor černému hoři, je cesta v poušti, je světlo o půlnoci! — Kdybych tě urazila ještě trpčeji, kdybych se smála tvým slzám — ty výskej a zpívej, mysl na zítřejší den, na budoucí léto, na vítězoslávu, která je tvým souzeným a spravedlivým údělem! Taková je opravdová a silná láska!“

Jakub hleděl na podlahu.

„Co je tedy v mém srdci? Ne láska? Což je to bláznovství, což je to strach, je to nepřátelství a závist? Cokoliv to buď — mé srdce je plné, že přetéká; buď je plné lásky nebo bláznovství, strachu, nepřátelství i závisti! Plné je mé srdce a bojím se, že přeteče předčasně!“

„Ještě jsem ti nepohlédla do srdce, ne ještě v poslední hlubinu . . . Sobota je dnes. Do příští soboty vytvoř podobu mé hlavy!“

„Do příští soboty?“ lekl se Jakub a vyskočil.

„Do příští soboty! . . . Je mně líto že jsi neodpověděl: Ještě tuto hodinu vytvořím! . . . Tak byl by odpověděl člověk, který by silně a opravdově miloval!“

„Ještě tuto hodinu ji vytvořím!“ opakoval Jakub pomalu a tiše a obrátil se ke dveřím těžkým krokem a se skloněnou hlavou.

„A ten člověk byl by vyskočil ke dveřím bez slova a bez loučení!“ řekla Melitta. Seděla v lenošce a nepohnula se, když Jakub chytil za kliku.

Na prahu postál a ohlédl se na ni.

„Ještě tuto hodinu, Melitto!“

Hovořil jako ve snách, před očima se mu míhalo a nohy mu klesaly.

„A ten člověk nebyl by stál na prahu a nebyl by se na mne ohlédl!“

„Ne, na tebe?“

„Čtvrt hodiny jsi promeškal!“

Jako v horečce se vydal na cestu k domu. Když se zpola vzpřímil a ohlédl, s údivem poznal, že zašel v úplně neznámou ulici. Za raného šera to bylo, na vysoké střechy ještě svítilo večerní slunce. Přišel do košaté zahrady před hospodou; ve stínu seděly krásné vídeňské dámy ve světlých letních živůtcích, sklepníci nosili pěnové pivo od stolu ke stolu.

Jakub pocítil, že je mu vřele a vstoupil do zahrady.

„Promeškal jsem čtvrt hodiny, ať promeškám ještě pět minut!“

Vyprázdnil chladnou číši douškem. Pak mu lehlo něco na srdce i na mysl jako mír po těžké pouti.

„Nerozumně jsem mluvil, nerozumně jsem jednali nerozumně jsem slíbil! Božstvo stvořilo svět v šest, dnech, já pak jsem slíbil, že stvořím v jedné hodině božstvo samo! Kvintánský slib to byl! Do ohně půjdu

pro tebe — v který oheň a nač? S tebou do konce světa — kde je ten konec a co bude tam zvláštního? Hvězdy bych strhoval — kde koupím tyčku k tomu? — A já, já stvořím božstvo, v jediné hodině je stvořím, protože svléknu ten opovržený sametový kabátec! . . .“

Když se vracel z hospody, byla noc. Hlava jeho byla těžká a tupá od piva, ospalý byl. Po dlouhém a pustém bloudění křížem po ulicích přišel domů a lehl zpola oblečen.

Ještě dlouho neležel a vstal. Hlava ho rozbolela tak silně, jako kdyby ho udeřilo těžké kladivo do čela. Vyskočil s pohovky a vrávoral k oknu. Venku byla bezhvězdná noc; dole na ulici chraplavě zpívalo dvě opilcův. Rozžehl světlo, oblékl si plášť a stoupl k jílu, ovitému zamazanými mokkými hadrami. Stál před ním jako hloupá, nevrlá nestvůra v masopustní cáry oděná.

„Vstaň z bláta, božstvo!“ napolo ve snách se usmál Jakub.

Odvil hadry a vyhrnul si rukávy.

„Člověk je tvůrcem, jinak není člověkem! Duše, ty myslí, myslí však cokoliv! Ruko, dělej, dělej však cokoliv! Budiž to božstvo, nebo budiž to příšera!“

Celou noc pracoval Jakub slepě, ruka sobě byla pánem i vůdcem. Rozednívalo se, když seděl unaven a sklonil se tak hluboko, že opřel čelo o kolena.

Ještě dříve, než zaskvítilo jitřní slunce na sochu a na něj, tiše se otevřely dveře. V jediném pouze okamžiku stála na prahu, světlá a bílá. Tak se neočekávaně rozevrou mraky a ukáží se nebesa plachým očím.

On jich neviděl.

VII.

Byl jasný den, když Jakub vstal. Celý unavený a nemocný byl. Stoupl před podobu a hleděl na ni ospalýma očima.

„Kdo jsi? A kdo tě stvořil?“

Bez myšlenky, jako nevědomky, zdvihl pěst a udeřil, že se mokrý jíl s hlukem svalil na podlahu.

„Vždyť ne tebe, vždyť ne tebe — sebe jsem stvořil, sebe a svou nemoc!“

Sotva ho přeletěla taková myšlenka, vyskočil k jílu, k beztvárné nestvůře. Pěst zkazila tvář, krk i prsa, takže se mu masopustní fulpas zubil do tváře.

„Milosti boží! Co jsi stvořil, Jakube Jarebičare?“

V jediném tom okamžiku, když vzkřikl a zaplakal hrůzou, v tom okamžiku byl Jakub umělcem.

Přišel k ní nevyspalý, umazán a zaprášen, s rudýma a uplakanýma očima.

„Nemohu!“

Sám nevěděl, jak se to stalo: klečel před ní, vzpínal ruce a vzlykal.

Sklonila se k němu jako matka k dítěti.

„Ubožáku, upokoj se, neplač! Viděla jsem tě! Od samého začátku věděla jsem, že jsi jako slabé dítě, které sní, jak by moře přeskočilo, pak se svalí do příkopu. Věděla jsem a pravila to. Divné se mi zdálo, že byla všechna tvá vznešená slova úplně přesně táž, jako jsem je slyšela mnohdy a z mnohých úst. S právě týmiž slovy, s kterými jiní tebe zaprou, ty jsi zapřel své bratry duchem i nemocí, jako jiní, tak i ty jsi vzkřikl, že ukážeš, kdo že jsi; jako všichni jiní, tak jsi slíbil, že stvoříš mou podobu z bílého mramoru, pak se ti mokrý jíl vysmál do tváře. . . Neplač, upokoj se! Nudně ti nikterak nebude na světě, poněvadž veliká je tvá společnost, rozprostírá se od východu k západu jako židovský rod, v každé ulici potkáš bratra, v každé hospodě pozdravíš druhá. Brzy se poznáte a brzy se budete mítí rádi a nebude vám zle. Lépe se vám povede, nežli těm osamělým a mocným, kteří proseká-

vají nové cesty do houštiny a je jich tak málo, že by lehce každé století jedenkrát zaznamenávalo na mapě.“

Zdvihl se pomalu, pravíci přejel si čelo, levíci nevědomky setřásl prach s kolen, že se Melitta jemně usmála.

„Lépe se mně povedel! . . . Ale to mně pověz, teď, když již vše je rozhodnuto a rozsouzeno: řekl jsem, že stvořím tvou podobu, jak jsi, ty však jsi se mne ptala, bylo-li by to umění . . . Vzpomněl jsem si na tvou otázku dnes, když jsem rozbil pěstí tu noční příšeru . . . Pověz mně: kdybych byl vytvořil tvou podobu, jak jsi a jak jí vytvořiti nemohu . . . zdali byl bych účasten tvé milosti a lásky?“

„Tenkrát jsi byl účasten mé milosti a lásky, když jsi vytvořil tu noční příšeru a když jsi unaven odpočíval před ní. Neviděl jsi mne, já však jsem byla při tobě!“

Upřel na ni tupé oči.

„Tenkrát . . .?“

„Tenkrát, když bylo tvé tělo omámeno, když spal tvůj pustý rozum a duše sama bděla . . . duše, jež je spravedlivá a vytvoří příšeru po své podobě . . . Ukaž, kdo že jsi: vytvoř mou hlavu a v mé hlavě svou podobu, vytvoř tak, že bude obé, má hlava i tvá podoba, tatáž nerozdělitelná krása . . . V té příšere bylo obé, příšera byla krásná a ty jsi byl umělcem! V téže noci vzchopila se tvá duše a sama si ji vytvořila . . . Ráno ti bylo hanba nad uměním, kterého nemiluješ, ubil jsi je pěstí! — Vezmi čaj, silný jsem ti připravila, aby jsi se rozveselil! Nyní pohovořme o veselejších věcech a přenechejme vše jiná učená tajemství ubožákům, kteří sekají houštinu!“

Jakub držel si šálek neobratným způsobem oběma rukama a srkal hlasitě; řídké světlé vlasy visely mu v dlouhých kudrnách na zapocené čelo.

„Vždyť jsem tušil . . . snad jsem úplně věděl tajně, jak vše bylo!“ hovořil pomalu, jako by hovořil o každodenní, ne veselé a ne smutné věci. „Není třeba, aby se člověk přesprávil mučil k vůli jedinému pouze omylu . . . jsem ještě mlád, proto se mně částečně spletlo. Omyl byl opravdu dlouhý od narození do konce; ale četl jsem, že se časem najednou celé století zmýlí ve své povaze a ve svých schopnostech, že zpučná vůle přeceňuje sílu. Tak již v době Napoleonově pevně věřili, že poletí ve vzduchu, avšak ještě dodnes jsme k zemi připoutáni . . . Jest třeba poznati omyl a oddati se vůli boží!“

Pohleděla mu do očí, ale ty oči byly tupé a mírné, nebylo v nich již stopy hoře, sotvaže byl v nich ještě život.

„Mám ještě dnes mnoho práce!“ řekl. „Ještě vždy, když jsem se vydal na cestu, zařídil jsem své věci tak, že jiní lidé neměli nesnázi a potíží. Stále jsem miloval pořádek a čistotnost a srdečně mne bolelo, když nebyl ráno ručník přesně na svém místě . . . velice bolelo, jako kdyby byl celý Louvre vyhořel! . . . Dovol, abych ti ruku políbil!“

„Obejmi mne!“

„Ne . . . vždyť víš, že nikdy jsem nebyl pro takové věci! Pravdivě pověz: nesmála by jsi se, kdybych tě přitiskl rukama, hled, téma neobratnýma rukama?“

„Smála bych se!“

„Upřímnost jest koruna všech ctností! . . . S bohem, Melitto, nezalívej, když jsem tě příliš obtěžoval svou smutnou plačtivostí!“

Když mu stiskla ruku, byl měkký soucit v jejím pohledu, on pak ten soucit viděl a zamítl jej.

„Není třeba, Melitto! Jediné tvůj soucit by mě snad ještě pohnul, že bych vyronil slzu před hrobem, dříve než bych vstoupil do něho. Řekl jsem však, že

udělám každou vážnější věc nejráději úplně v míru a pořádku a bez pocitův. S bohem!“

Šel zrovna domů. Tam uspořádal své věci, pak psal matce i otci dlouhý dopis, v němž krásnými slovy děkoval za všechnu dobrotu a přízeň, za péči a lásku; dále hovořil příliš dlouze a široce o poměru mezi vůlí a mocí, mezi rozumem a duší, takže otec třikrát přečetl dopis a tiskl si pěsti k čelu, dříve než rozuměl, co že psal syn.

Když pochopil otec všechnu hrůzu toho dopisu a že si Jakub přehříšnou rukou sám život zastavil, vzkřikl hlasitě, vrávoral ve světnici, pak vyběhl z domu. Holo-hlavý, jak byl, utíkal na nádraží a ještě tu hodinu odejel do Vídně. Bůh byl mu milostiv, dospěl tam těsně k pohřbu.

Pochovali Jakuba po křesťansku, poněvadž jeho soudruzi řekli, že se mu spletlo, dříve nežli se šel utopit. Kněz stál v předsíni, nosiči rakev již se sklonili, aby zdvihli rakev. Tehdy rozestoupila se hromada lidí na prahu a s rozepiatýma rukama přiběhl k rakvi holo-hlavý stařec, uplakán, rozcuchán a zamazán.

„Jakube! Jakube! Otevřte, abych ho viděl! Otevřte, ať vidím, zdali jste mně ho nepochovali živého!“

Poklekl před rakev a uchopil pokrov s takovou silou, že hřebíky povolily a neočekávaně ukázal se před nimi všemi obličej mrtvoly. Když jej spatřili, daleko couvli hrůzou a strachem.

Z rakev strměl kostnatý, žlutý, tvrdý obličej devadesátiletého starce. Rty byly tenké a sevřené, kolem očí a úst byly jako v žlutý mramor řezané husté brázdý a vrásky. Předsmrtná hodina prozradí člověka lidem, zapíše mu na čelo i líc, co skrýval do posledního dechu v hlubinách duše. Na lících Jakubových napsána byla unavená, hořká závist starce, který nikdy nežil a ví, že nikdy žiti nebude.

Jediný otec ho poznal. Zdvihl jeho hlavu oběma rukama a smáčel jeho tvář slzami.

„Jakube! Jakube! Vstaň, Jakube, otevři oči, pohleď na mne!“

Zvědavý člověk zašel si k Melittě, aby se otázel, jak bylo s Jakubem. Byl prázdný: nikdo nevěděl, kam zmizela krásná cikánka, přítelkyně svých přátel. Toliko věděli, že zmizel s ní veselý Nagode, modrooký, zlatovlasý hoch.

MIRA.

I.

Bylo to v tom čase, kdy se léto sklání k podzimu a leskne se celá příroda v tisícerych živých, v slunci roztavených barvách. Vroucně se objímá život a smrt; již v tom časném umírání opěvá vítězoslavně obnovu a více nežli na jaře, více nežli ve žhavém létě je srdce plné míru a věrné důvěry.

Michael Jošt se opíral o okno a hleděl na Bledské jezero, jež se stříbřilo v jitřním slunci. Jeho žíznivé srdce pilo krásu hlubokými doušky; bylo jako vykoupané, očištěné ode všech hříchů a starostí. Co bylo nepěkného, trpkého a těžkého v minulosti, zapadlo za daleké hory, sotvaže zůstala vzpomínka. Zdálo se mu, že po prvé v životě okusil té slasti, kterou jiní lidé nazývají štěstím. Mnohokrát četl o štěstí a o šťastných lidech a mnohdy zatoužil, aby jediný toliko, jediný krátký okamžik tak žil: v srdci jarní slunce, vyskající od nebe k zemi, v duši bezstarostné myšlenky, spěchající ze světlého nynějška do světlejší budoucnosti. Jak daleko vzpomínal, nikdy nezažil takového okamžiku, také v časně mladosti ne; vzadu za veselým smíchem čekala vždy trpkost, v rozpustilém slově se skrývala vždy hořkost. Jeho štěstí bylo šklebící se masopustní škraboška na tváři bolestí rozryté; jeho veselí nebylo nikdy bez skvrny a úhony, bylo vysílené

a lživé; co se mu zdálo, že je pouhý požitek, hnusilo se mu ve vzpomínce jako nízký hřích.

Přišlo znenadání, jako přijde časem jaro: noc zimní a bouřlivá, jítro čisté a teplé, dýšící Itálii. Tak neočekávaně, že se mu ještě lesklo před očima a že pil své štěstí, dříve nežli mu dobře rozuměl a je poznal . . .

Stmívalo se, když vstoupil Jošt na verandu vedle jezera. Tam spatřil večerními červánky ozářený profil tváře, jenž se mu zdál známý, jako by jej byl viděl před dávným časem a v dálném kraji, buď v pravdě, buď ve snění, buď na obraze, jemuž se kdysi obdivoval v benátské výstavě. Proč tak čisté a bílé pleti čela, líce i krku neviděl dříve nikde a nikdy, nežli ve vzpomínce; pod těžkými, temně kaštanovými vlasy byla bělost ještě čistější a světlejší; hnědé oči tiše a zamyšleně hleděly na jezero.

Stál na prahu verandy a nemohl se dovtípnouti.

„Kdo je? Je to živá žena, již jsem viděl kdekoliv a kdykoliv, mimochodem, na cestě, v kavárně, nebo na plese? Či je to ta podoba, před níž jsem stál tak dlouho v benátské výstavě? Viděl a poznal jsem ty vlhce kaštanové vlasy, v bujně pletence spletené; ty tiché hnědé oči a tu čistou bělost, na niž jsem vzpomínal tisíc let. Také ty rty jsem poznal, jež se smějí mírně a slunečně, jako se smějí děti ve snách . . . Kdo je?“

Obrátila se pomalu a pohleděla jemu přímo v tvář, jako by byla slyšela v srdci jeho tichou myšlenku; oko se nejdříve zděsilo, pak přívětivě, konečně smějíc se pozdravilo se s okem.

„Nepoznal jsem vás, Miro! Slunce vám svítilo do tváře a na rty, takže bylo vše jen bílé světlo . . . Nevěděl jsem, zda jsem vás viděl včera nebo předevečirem . . . nebo před patnácti léty. A také nevěděl jsem, nic se nesmějte, jste-li živá žena nebo jste-li obraz v rámci . . .“

Podala mu ruku a usmála se.

„Jak jdou léta, tak jdou i tváře do dálky; sotva že je člověk vidí skrze mlhu . . . Poznala jsem vás po těch tázajících se očích, kdy jste hleděl na mne.“

Jošt se zamyslíl.

„Sám nevím, kolik je tomu let — zdali je to věčnost, zdali je to jeden den. V mé vzpomínce byla vaše tvář právě ta, která je teď přede mnou . . . umělecký výtvar, který zůstane stejný od hodiny k hodině a od století k století.“

„Sám jste řekl, nevědomky!“ smála se. „Patnáct let je . . . na cestě, myslím, že jsme se pozdravili posledně; ještě ruky jsme si nestiskli!“

„Patnáct let!“ zalekl se Jošt. „Což jsem já jediný žil, dožil a přežil, vše jiné pak zůstalo, jako bylo na jaře? Je to pravda, co pravíte, vám byla veselá hodina těch patnácti let, mně pak dlouhý a tvrdý život.“

Po jejich lících rozprostíraly se stíny, oči však hleděly čistě a mírně.

„Já jsem vdovou, černá blůza mne prozrazuje!“

Jošt se zarděl.

„Ta černá blůza . . . myslil jsem, jest jen proto, že máte bledou tvář . . .“

Umlkl hned; zdálo se mu, že je zahanbený hoch, jenž v dospělé společnosti promluvil nerozumné a neslušné slovo.

„Jste zde již dlouho, zůstanete dlouho?“ tázala se Míra.

„Ne . . . sám nevím! Řekl jsem, že se zítra vrátím, ale bylo by škoda těch krásných dnů. Teď je v Terstě horko.“

„Jak se vám tam daří?“

„Tak! . . . Hledte, nikdy není Bledské jezero krásnější nežli večer . . . jako by se tiše potápěly stříbrné škeble do hloubky . . . na tisíce jich je!“

Obrátila hlavu a večerní záře pohládila její lice. Tenkrát ho přeletělo v jediném okamžiku:

„Vždyť není tomu patnáct let, aj Miro! Patřil jsem na tě od toho okamžiku, kdy mně byly stvořeny oči, kéž hledím, když mně byla stvořena duše, kéž tuším a dychtím!“

Když zapadlo slunce a rozloučili se, řekl Jošt:

„Sám Bůh vás zavolal, že jsem vás viděl! V pravou hodinu to bylo . . . v poslední, zdá se mi!“

Ještě bělejší a světlejší byla v šeru její tvář; studená a mírná, z kamene vytesaná.

„Na shledanou!“

Podali si ruce jemně a chladně, sotvaže si pohleděli do očí.

„Nač ta slova, odkud ta slova?“ vyčítal si Jošt, když se byl zavřel do světnice. „V pravou hodinu to bylo . . . v poslední! Vždyť není divu, že se sotva dotkla mých prstů a že byla její tvář jako výsměch, z kamene vytesaný! . . . Tak hovoří kvintáni — sotva spatří ženské lice, rozpláče se sám nad svými slzami a složí bezohledně žalostnou píseň o kalichu hořkosti . . . Lehce by byl večer všech večerů, však jsem hodil naň to slovo, jako bych byl do vína plivl. Dítě žaluje na svou trpkost, proto aby bylo pohlazeno a aby získalo bonbonů; zamilovaný stařec hovoří o ztracené mladosti, o večerní záři a o poslední hodině, aby se dožebal soucitu . . . Milý Bože, nač bylo třeba těch slov!“

Když lehl a zhasl svíčku, zasvítlo ve světnici světlé hvězdnaté nebe, jež nikde není tak milé a bílé, jako nad Bledským jezerem; hvězdy se shlížejí v zrcadle hloubky a smějí se své kráse.

V půlnoční tišině, ve světle božím zhasly všechny trpké myšlenky; jeho rty šeptaly již v polospánku:

„Sám Bůh tě povolal, že jsem tě viděl! V pravou hodinu to bylo . . . v poslední hodinu!“

II.

Opíral se o okno a hleděl na jezero, jež se stříbřilo v jitřním slunci. Vše v jeho srdci zpívalo o kráse, o mladosti a lásce.

Již týden žil, jako by pro něj již nebylo času, ne kraje, ne lidí, ne každodenních starostí a myšlenek. Nohy již necítily tvrdé země. Člověku se časem zdá, že se vznáší svobodně nad tiše šumějícím žitným polem ke sluneční straně; sotva se časem noha dotkne vysokého klasu. A zdá se mu zrovna, že se vznáší volně, že je bez tíže a břemene jako vítr, jenž jde s ním, a jako paprsek, jenž beztělesně chvěje se ve vzduchu. Nevzpomíná již, že byl kdy k zemi přikován, neví nic, co značí slova daleký, nedosažitelný, nemohoucí; jen mžikne, přestoupil pak moře, jen sáhne, hvězda pak na jeho dlani. Pro něho není minulosti, není přítomnosti, není budoucnosti; sám je věčný, bez narození a smrti jako věčné veškerenstvo.

Jošt nemyslí, že by život mohl býti kdy jiný, že přijde den, kdy se neočekávaně rozprostře horká světlost daleko na obě dvě strany a ukáže se celá hrůza minulosti. Když se vznáší člověk volně nad žitným polem k sluneční straně, nemyslí na nic.

Zprvu zdálo se Joštovi, že je nerozumná a drzá jeho touha, že je pro něho, nehodného, požehnáni dosti, když hledí v její líce, poslouchá její hlas, cítí blízkost jejího těla. V pravdě miluje člověk tu ženu, jež ho přetvoří; jako v čistém zrcadle spatří skvrny své duše, skrytou zlobu na dně srdce, zapomenuté hříchy svého života; před ní, smějící se a blahou, stojí jako před zpovědníkem a soudcem, jediný její pohled ho očistí. „Však když je smělá a nerozumná každá touha, dosti je štěstí, že zasvítilo do noci mé duše čisté světlo!“

Tak žil první týden. Ale když za toho krásného jitra přišla po stezce a ohlédla se k oknu, přeletěla ho neznámá sladkost — tušení štěstí, jaké nesl v bídosti, bludech a v hříších minulosti. Jak šla pomalu k verandě, vysoká a štíhlá, viděl ji tak blízko a zřetelně před sebou, jako by jí stál tváří v tvář. Její oči smály se na něho tak dobroživě a líbezně a hovořily mu: „Ty přežil děcko, ty dětský starče — co žaluješ hluchým hvězdám a slepé zdi o nedosažitelném štěstí? Což neumíš čísti jiné písmo nežli mrtvá písmena na papíře? Což není dosti zřetelné psaní na lících, na rtech, v jemném pozdravu ruky? Zahod' do kouta papírové knihy a čti ty, jež chodí živé po cestě, abys věděl, kdo jsi sám! Přijď ke mně a směj se nahlas své malomyslnosti!“

Jošt' byl omámen; zdálo se mu, že slyší její hlas a že vidí její smějící se oči. Kvapil na verandu.

„Opozdil jste se dnes!“ pozdravila ho.

Když se podívali do očí, pocítil on, že opravdu byla v jeho myšlenkách všechna tato hovořená slova, jež slyšel; a ona pocítila, že slyšel a rozuměl jejímu slovu.

„Neopozdil jsem se! Již při slunečním východu byl jsem ve Vintgaru; tam byla ještě skoro noc. Proto jsem se vrátil a čekal u okna, abych viděl, jak přicházíte na verandu!“

„Lépe by bylo, kdybyste byl přišel mně naproti!“

„Celé jitro jsem hleděl, jak přicházíte tam zpod mladých kaštanů. Ale odtud nevidím tak daleko, proto jsem dnes čekal u okna. Kdo se do vás zamiloval, zamiloval se jistě nejdříve do vaší chůze!“

„Cenná je ta slušnost naučená jako slušné chování. Něco lepšího byl byste mně uštedřil, na příklad: kdybyste se zamiloval nejdříve do mých očí, nebo alespoň do mého hlasu. Krásných očí není na trhu!“

„Také krásné chůze není tam! Zdá se mně, že bych dříve nežli po očích poznal člověka po chůzi. Kdo by vás poíkal na cestě, ale neviděl by vám do tváře, řekl by: Ta žena je krásná v tváři i v srdci!“ —

Po úzké cestě kolem jezera přicházela drobným a lehkým krokem žena v bílém živůtku a v černé sukni, se širokým bílým slaměným kloboukem na temných vlasech.

Jošt zbledl, sklonil hlavu, oči se mu zamžily. Mira pohlédla na něho zděšená, potom se ohlédla.

„Nic není . . . jen zdálo se mně!“ řekl Jošt zajímavým hlasem a pohladil si dlaní čelo. „Někdy, když spatřím člověka, jenž rychle přichází, jako by si namířil zrovna ke mně, je mně neočekávaně tak stísněně u srdce, jako by mně přinášel žalostnou zprávu!“

Mira hleděla na ženu, která šla mimo verandu a ohlédla se na okamžik na ni a na něho; tvář byla mladá a příjemná, oči hleděly živě a vesele.

„Je-li jí podobna?“ tázala se Mira.

„Částečně, obzvláště v profilu. Ale Fanny je zralejší a také její oči nejsou tak nevinné a veselé. Jinak je však Fanny krásnější a zdá se mně, že je také větší . . .“

Nenadále umlkl a pohlédl na ni všecek přestrašen.

„Ale jak jste věděla, Miro . . . proč jste se mne tak přímo ptala?“

Usmála se mu polo vyčítavě, polo milosrdně.

„Proč jste zbledl, když se zdaleka ukázal ten bílý živůtek? A také toho nebylo třeba, toho živůtku! Před týdnem jste sám řekl při loučení, že mne sám Bůh byl povolal a že se to stalo v poslední hodině. Příteli, jak se to praví slovinsky?“

Jošt máchl rukou.

„S vámi nemohu hovořiti o těch věcech!“

„O těch věcech hovořte!“

„Zda bych teď, kdy jsem okusil, co je čistá láska a čisté štěstí, poskvřnil to štěstí a lásku vzpomínkou na hnusnou minulost? Zdá se mně, že by dokonce na vašich bílých lících zůstala skvrna mých slov, jako stíny toho mého života, jenž je daleko za mnou a který se již nikdy nevrátí!“

„Nikdy již! Nikdy!“ opakoval a třásl se jako v zimnici.

„Nepomýšlíte nazpět do Terstu?“

„Ne! Snad pojedu na den nebo dva, abych uspořádal své věci, jež tam jsou; potom však . . . sám nevím, kam!“

Pohleděla mu do očí.

„Že nevíte, kam?“

„O, Miro, věděl bych kam! . . . Vždyť jsem volný člověk, ne otrok kraje, ne času. Kdybych žil lidsky, nenedostávalo by se mně nikdy síly. Sám byl bych opět umělcem, jiným lidem prodával bych pak harampatí, po jakém dychtí a jakého jsou hodni. Tak bych žil lepší život, ten, o němž jsem vždy snil. Myslíl jsem již, že je cíl nedosažitelný, že je nerozumné každé doufání . . . ale teď je mně celá ta krása tak blízko, jako ta vaše bílá ruka na stole . . .“

Hleděl na tu bílou ruku a opakoval tišeji:

„O, Miro, věděl bych kam!“

Mlčeli dlouho, slunce již teple a žhavě svítilo na verandu, proplétalo zlatými nitmi její temné vlasy.

Hleděl do země hovoře dále.

„Tak mně bylo vždy a stále, jako bych sem přišel příliš pozdě; žádné poznání mě nedosáhlo v pravém času a v pravém kraji. Jisté je, že spatřím pravý cíl svého života teprve okamžik před smrtí. Mnoho žen jsem měl, mnohým jsem říkal, že je miluji, ale nemiloval jsem žádné. Myslíl jsem ustavičně, že jsem veliký znalec v milostných věcech; teď vidím, že jsem nebyl

nic jiného, nežli umazané a smyslné dítě, že jsem hledal a našel v ženě jen to, co je v ní slabého a nízkého... Ale tolik vím: uprostřed té nečisté noci bylo ve mně mocné, neúnavné, neupokojitelné dychtění po čisté kráse, že jsem miloval jediné tu ženu, která stála bílá a světlá před očima mé plaché duše, když jsem se probral a spatřil v sobě a kolem sebe samu podlost... Vždyť vím, že je vše to směšný rozhovor, dojemné ospravedlňování... že je vše podobné pobožnosti terciářky, jež je již velmi stará pro nevěstku a za hanebně vysloužený peníz postavila kapli. Ale povídal jsem vám to proto, poněvadž vám děkuji, že...“

Přemýšlel, posléze pak řekl rychle a rázem, jako by ho bylo hanba za všechna dřívější slova:

„Poněvadž vám děkuji, že jste na světě!“

„Na co myslíte teď?“ tázala se ho mírným hlasem.

„Nevím, na co myslím. Tolik vím, že jsem tuto hodinu šťasten a že by mně bylo příjemné, kdyby přesně teď čas přestal, kdyby ihned a tiše zavřely se dveře do minulosti... abych nehleděl s hanbou dozadu a se strachem dopředu! To je teď má jediná myšlenka; jiné nemám žádné a nemiluji žádné!“

Mira položila ruce do klína a hleděla na jezero.

„Příjemná myšlenka! To se říká tolik, jako že je štěstí jediné v smrti.“

„Mnohdy jsem tak myslil a jen je divné, že jsem nejednal podle své myšlenky. Kdybych musil teď tam nazpět do toho života, jemuž jsem utekl, tehdy bych učinil podle své myšlenky.“

„Proč byste musil tam nazpět?“

„Bojím se, že se to stane, jako vždy: uprostřed cesty uchvátí mne neviditelná ruka a vrátím se se skloněnou hlavou, ponížěn a zahanben sám v sobě, k hnusné ostudě...“

„Netázala jsem se vás, jaký byl váš život a jaký je. Utrpení bylo veliké; tvář vaše je svědectvím, že nemluvil toliko jazyk těch žalostných slov. Když se vám zdá, že tam daleko je, nevím kde, bídnota, trpkost a smrt, zde pak že je život — zůstaňte zde!“

Jošt se zamyslel, potom řekl pomalu:

„Přisahal jsem, že zůstanu . . . celou noc jsem přísahal. Ale pomyslete: jednou jsem se vypravil v noci, abych utekl. Ona byla s mým přítelem na plese a věděl jsem, že zůstane tam do rána. Připravil jsem své věci, které byly nejvíc potřebné, a šel jsem na nádraží, abych odejel kamkoli, buď do Vídně, buď do Paříže a nebo do Ameriky. Přijel jsem však toliko do Šentpetra na Krasu; ranním vlakem jsem se vrátil do Terstu a vstoupil jsem do předsně právě v tom okamžiku jako ona. Celá unavená byla plesem a vilností, mně však se zdála krásnější, nežli kdy dříve . . . Od časně mladosti vím: není ve mně toho, čemu říkají moc. Tisíc myšlenek je v mé hlavě, tisíc cílů před mýma očima — žádné myšlenky jsem neztělesnil, žádného cíle nedosáhl. Ležeti jen a ospalý na posteli sníti o díle a vítězství — to je můj život. I když jej vidím těsně před sebou, kdy jej nenávidím a jím pohrdám, tehdy nezamávnu, nevyskočím, spíše se soužím tou neduživou touhou: udělám konec, vždyť je voda blízko. Tajně však vím, že bych toho ještě nečinil, že bych přišel ku břehu a vrátil se . . . jako tenkrát v Šentpetru . . .“

Zatřásl hlavou, že se mu vlasy sesunuly do čela a odhodil je rukou:

„Nač to mluvení? Vari, můry! Vše to bylo, bylo . . . jako bych o nebi mluvil, o očištcích, na místo abych užíval a zpíval!“

„Zůstaňte zde do října, také já zůstanu!“

„Také já. A co v říjnu?“

„Začátkem října odjedu do Vídně!“

Usmála se.

„Což nemyslíte na Lublaň . . . nebo alespoň na Maribor?“

„Miro, což jste ještě nepoznala, kým jste mi vy?“

„Pravíte, že jste byl ve Vintgaru, když byl ještě celý v ranním chladu. Také já bych jej ráda viděla, pojďme zítra velmi časně!“

Sklonil se a políbil jí ruku. —

Zítra, když se sotva teprve od východu bělelo, čekal vůz před verandou. Mezi dveřmi stál sluha a zíval, ospalá pokojská se ukázala u otevřeného okna.

„Vstal-li již pan Jošt?“ tázal se hlas z vozu.

„O půlnoci šel . . . uspořádal, platil a šel!“

„Kam?“

„Nepovídal . . . na nádraží jel!“

Pokojská zavřela okno.

„Vezte do Vintgaru!“ poroučela Mira kočimu.

III.

Jošt byl sám v kupé. Poněvadž byla chladná noc, těsně se zavinul do cestovního kabátu, zavřel oči a zkoušel zdřímnouti, ale spánek se nedostavil, jen myšlenky oněměly a otupěly. Jediné toliko slovo bylo v hlavě a na rtech:

„Vždyť je vše jedno! Vždyť je vše jedno!“

Opakoval to slovo podle taktu kol a sám nevěděl, nepřemýšlel, co že je vše jedno.

Bylo lesknoucí se jitro, když se pod Nábřežím zaskvítilo moře. Jošt se ohlédl oknem ospalýma očima. Jako zamčená byla jeho duše; nedosáhl do ní ani jediný paprsek stříbrného, chvějícího se světla, jež se lilo z nebe a z moře a spojovalo se do nekonečna.

Nechal kufr na nádraží a vyšel do města, jak byl, v cestovním plášti a s čepicí na hlavě. Časně ještě bylo,

když zazvonil přede dveřmi svého bytu. Ospalá, polooblečená pokojská mu otevřela a velice se ulekla.

„Pán . . .“

„Již Fanny vstala? Je sama?“ tázal se Jošt rychlým, dychtivým hlasem a zavřel dveře za sebou.

„Sama! Ovšem paní je sama! Jak by jinak! . . . Nevstala ještě, vždyť je sotva sedm! A včera večer . . .“

Jošt neposlouchal; odstrčil dveře do světnice a ohlédl se.

Na stole byly ještě zbytky bohaté večeře: talíře, sklenice, číše.

„Pět jich bylo!“ spočítal Jošt.

Přikročil ke dveřím ložnice a zaklepal. Když zaklepal po třetí a silněji, otázal se ze světnice zívající hlas:

„Kdo je?“

„Já jsem, Jošt! Otevři, Fanny!“

„Proč přicházíš tak časně? Ospalá jsem; jdi do kavárny a přijď později!“

„Fanny! Měsíc jsem zde nebyl a ty mne tak vítáš?“

„Když jsi měsíc nezmeškal, proč dnes zmeškáš?“

„Otevři, Fanny! Vše ti vyložím, jak to bylo . . . vše pravdivě! Otevři, abych tě jen uviděl!“

„Kudy jsi chodil?“

„Na Bledu jsem byl!“

„Jak se jmenovala, ta nevinná dívka, ta neposkvřená madona?“

„Otevři, Fanny . . . buď milosrdná!“

„Jak se jmenovala ta nádoba duchovní? Dokud nepovíš, neotevru!“

„Neurážej mne, bezcitná!“

„Dokud nepovíš, neotevru!“

„Rozvaž, já mám ještě cestovní plášť oblečený a cestovní čepici na hlavě! V osm hodin jede vlak k Lublani . . .“

Veselý smích ozval se ze světnice.

„Jdi, vrať se, když se ti zdá! Tvrdím, že nepůjdeš!“

„Otevři, Fanny!“

„Dříve pověz, jak se jmenovala! Vždyť jsem se jen tázala, jen bez myšlenek; ale poněvadž nechceš povídati, ráda bych věděla!“

„Mira se jmenovala!“

„Hleď, jak jsi ji zapřel! Já bych neřekla jména, ani tehdy ne, kdyby mne škrtili!“

Postel zašustila, klíč se otočil v zámku.

„Počkej, až se vrátím do postele!“

Když vstoupil Jošt do světnice, ovanul mu tvář opojný vzduch, naplněný vůní růží a pomerančů.

Fany byla oděná k ramenům; její tvář byla od spaní zardělá a vřelá; oči, jež hleděly k oknu a slunci, byly polozavřené, veselé světlo zářilo z temných řas; rozpletené vlasy ležely v dlouhých pramenech na záhlaví, na bílých ramenech a na oděvě.

„Sedni ke mně, k hlavě a vypravuj, kudy jsi chodil a jak jsi hřešil!“

Stoupl k ní, objal ji oběma rukama okolo těla a líbal ji jako ve vřelé horečce na rty, na líce, na oči, na rámě.

„Dostí již! Teď vypravuj!“

„Nic ti nemám co povídati . . . nic jiného, jen tě miluji více než kdy dříve, celou duší a celým tělem . . . Fanny!“

„Jaká je ta Mira, již jsi nosil růže a skládal jí písně na počest? To mně pověz!“

„Fanny, nevyslovuj toho jména, nech těch slov! Nikoho jiného neznám nežli tebe! Raději tvým otrokem, nežli pánem všeho světa!“

„Ta Mira má čisté, bílé líce a čistý, bílý krk, hnědé, zamýšlené oči, temně kaštanové vlasy, drobné, bílé

ruce, jež jsi se svatou úctou libal . . . jestli pak měla černý živůtek?"

„Černý živůtek měla!“ jako nevědomky odvětil Jošt, pak se všecek ulekl.

„Kde jsi ji viděla? Odkud ji znáš?“

Fanny se vesele zasmála.

„Vždyť ještě jsi nedokončil jejího obrazu! Proto jsem nevěděla, má-li černý živůtek nebo ne . . . Ještě dříve, nežli jsi obraz dokončil, šel jsi hledat model a našel jsi jej jako vždy . . . Loni měla temnější vlasy, užší tvář a líce nebyly tak čistě bílé . . . zamlklejší, ze slonové kosti. I jméno měla všednější: Mici . . . jako děvka nebo sklepnice. Mira je daleko lepší jméno, přiměřené k ideálu . . .“

Smála se a hovořila, smály se také její oči, jež se mu polozavřené, živé a rozpustilé dívaly zrovna do tváře.

„Přestaň!“

„Třeba je člověku, aby si časem . . . jak jsi řekl jednou, nežli jsi utekl? — aby si časem očistil duši! Proto totiž je třeba, aby se posilnil na hřích, jenž mu již byl všední a nudný . . . Proč hledíš na mne tak zle? Hled pravdě přívětivě do očí!“

Rty se mu třásly.

„Fanny, zanech těch slov, také těch myšlenek! Ty nemáš pravdu! Vše jsem ti dal, ale něco je ve mně, co není a nikdy nebude tvým!“

Fanny se smála.

„Což, plivni přede mne, jak jsi již učinil! Což, plivni přede mne, teď, když jsi ještě celý čistý a rci, jak jsi již řekl: Tvé tělo je mé tělo a mé tělo je tvé; má duše pak ti je tak cizí, jako hvězda té louži, v níž se odráží . . . Tak řekni a jdi mezi hvězdy!“

Hleděl na ni temný a bledý.

„Ty jsi svou povahou, jako je každá žena: podobná těm vítězům barbarským, jež jatému nepříteli vypichují oči, pak ho v železné mříži ukazují výskající holoť. Když jsem loni četl, že tak učinil marokánský sultán, vzpomněl jsem si ihned na tebe . . . Mučíš mě, poněvadž jsem se k tobě vrátil ponížen a přemožen . . . a poněvadž víš, že se vrátím vždy, když mě jen v myšlenkách zavoláš!“

„V některých věcech jsi bystrý a rozumný!“ pochválila ho Fanny. „Také je krásné od tebe, že mně dopřáváš málo čistého veselí. Což ty by jsi se rozplakal žalostí, kdyby přišla žena před tvé dveře a tak by klepala a prosila, jak jsi ty klepal a prosil? Nevyslovitelně sladce by ti bylo u srdce, zrovna pomalu bys střebral tu sladkost, schválně bys čekal a otálel, nežli bys otevřel! . . . Teď jsem do kraje vyprázdnila ten sladký kalich, poslední kapka zůstala na mých rtech . . . vezmi si ji!“

Usmála se na něho tiše a teple.

* * *

Když se vrátila Mira z Vintgaru, leželo na jejím stole takové psaní:

„Ještě půl druhé hodiny je čas; za půl druhé hodiny jede vlak. Myslil jsem již, že bych se zavřel do světnice a vyhodil klíč oknem. Ale kdybych to učinil, klepal bych a volal jako strašpytel, který byl skočil do vody, pak křičí o pomoc. Také na to jsem již totiž myslel v noci, abych odvázal člun a plavil se na jezero, tam nalevo podél, vedle ostrova, kde je nejhluběji — ale určitě vím, že bych se vrátil, dokonce zrovna bych opatrně a obezřele vesloval. Ještě půl druhé hodiny je čas. To čekání a vyhýbání se je nepotřebné, je to pusťá lež; poněvadž vím již teď, že pojedu. Vždyť jsem již nevědomky položil hodinky na stůl, abych nezmeškal.“

Vše je tak, jak jsem Vám pravil, Miro! Slyšela jste a rozuměla, proto je zbytečné, abych vysvětloval tu svou hnusnost. Každé vysvětlování bylo by podobné ospravedlňování; s ospravedlňováním zesměšnil bych sebe a trápil Vás. Poněvadž v něm by byla neostýchavá myšlenka, že jsem Vám učinil žalost a že jsem Vám byl více, nežli pískem na stezce.

Tak se stalo, jak jsem na dně srdce od začátku tušil již tenkrát, když byla ve mně toliko čistá láska a když jsem přísahal sobě, Vám i všemu světu, že je skončeno, zapomenuto, pro vždy smazáno vše to, co se do té doby jmenovalo mým životem. Protože věděl jsem, jak jsem sláb a líný: tak sláb a líný, že raději dřímů v mokrém příkopu, nežli bych vesele stoupil na cestu a že ze samé lenosti a nemoci raději hledím do země nežli k nebi.

Kdyby teď nebylo možné, že bych stoupil na cestu, že bych pohleděl k nebi, nebude to možné již nikdy. Miro, to víte sama, vždyť umíte čísti živé knihy. Když jsem Vás spatřil na verandě, mne celého přeletělo, jako by přeletělo hříšníka při slovích soudcových: Volný jsi a čistý! Poskvrněná skořápka se odloučila od mé duše; myslil jsem vysoko, jako nikdy dříve, cítil srdečně, jako nikdy dříve, hleděl jsem bystře, přímo na slunce, na krásu a věčnou mladost. Jestliže bylo možné, že jsem se vrátil na té pouti, možné, že jsem od toho světla odvrátil pohled — kde a kdy bych ještě hledal milosti a pomoci boží. Nejhorší je, že zůstane v srdci vzpomínka, ve vzpomínce touha, lftost a hanba. Není na světě tolik hříchu, zloby a nízkosti, že bych mohl v tom jezeře utopiti jediný toliko okamžik čistého štěstí. Nekonečně milosrdný byl Bůh, když prvnímu člověku zastínil vzpomínku; protože věděl, že by vzpomínka na ráj rozhryzla člověku již v prvé záři srdce i rozum . . .

Myslím, že Vás neuvidím již nikdy. Kdybych Vás potkal na cestě, skryl bych tvář ke zdi, jako ten můj někdejší spolužák, který je slaboduchý a stydí se lidí. Vzpomenete-li si kdy na mne, myslíte si, že jste poznala bláznivého člověka a nic se nesmějte!“

Mira přečetla dopis a uchopila jej palcem a ukazovákem obou rukou, aby jej přetrhla na dvě. Pak se podívala oknem, rozmyslila se a schovala dopis do stolní přihrádky. -

IV.

Jošt stál v pracovně a maloval jen proto, aby si uvolnil ruku, jež se mu třásla od probdělé noci. Hlava ho bolela, pracoval bez myšlenky, bez veselí, sotvaže viděl. V takových dnech maloval krajinky, které přinášejí v slabých kopiích časopisy pro dospělou mládež: rozpadlý mlýn, stříbrný potok, pár borovic v blízkosti, sněžníky vzadu; nebo kus jezera, u jezera bílá stezka, na stezce dvě milenců, vzadu romantický hrad; nebo dívka, sedící v zahradě, drží na klíně román a hledí zamyšlená do dálky, vše dohromady s podpisem: „V svém zátiší.“

Fanny přišla k němu.

„Co to značí?“

„To značí 30 zlatých na pití!“

„Ne, to značí zcela něco jiného . . . nevidíš?“

„Jak bych neviděl a co? Teď se mi zdá, že jsem hleděl jinam, ne na to plátno!“

„Arci správně hleděl jsi jinam, daleko jsi hleděl! Otevři oči!“

Jošt svěsil ruku, jež držela paletu. Znenadání uviděl na plátně obraz Bledského jezera, jak je viděl s verandy. Ale na plátně nebylo dechu té pějící, chvějící se krásy, která se lila jednou v jeho oči a v jeho srdce jako světlo z nebe. Pusté, nudné byly barvy, bez

světla a bez života — obraz pro dospělou mládež a pro domácí pány.

„Kdo u čerta to vytvořil?“ vzkřikl Jošt a širokou čarou přetrhl plátno křiklavě rudou barvou.

Fanny ho uchopila za ruku.

„Vždyť to byl krásný obraz, krásnější jsi ještě nevytvořil!“

„Pro tebe ještě ne, pro tvé slepé oči!“ nevrle se obrátil Jošt. „Nebo chceš, abych ti udělal polozbořený mlýn s potokem, bouří v horách nebo vánoční stromek ve sněhu nebo dívku s románem? To vše bude ještě krásnější, zapláčeš!“

Fanny sedla na nízký otoman, plátnem postřený a zkřížila ruce pod kolenem.

„Koho máš teď na mysli? Jak vypadá, jaké oči a jaké vlasy má? A jak se jmenuje? Vyber si pěkné jméno, ne opět jako Francku, Annu nebo Mici . . . posledně již jsi se málo polepšil; Mira je panské jméno, ačkoliv nevím, kterou světicí značí . . .“

Jošt hleděl na ni temným okem.

„Jen dále!“

„Licoměrnost má mnoho tváří, nejlepší však má tvá! Snad ještě sám nevíš, jaká kňourající licoměrnost je to tvé hovoření o duši, o čistotě a jiných cukrových věcech. Jako mladičkový hoch, jenž zkroušený a unaven přišel z domu všeho veselí, pak složí píseň o fialkách své milované dívce na počest! O hříchu hovoříš jako sám svatý Alois, a slyšíš-li nevinný šprým, zacpeš si uši. A přece celý tvůj život je jediný toliko dlouhý a tučný šprým! Ten hoch, jenž mě včera večer v tvé přítomnosti objímal a líbal, poněvadž byl opilý, byl devětkrát čistší v svém srdci tebe. Co je umazanosti v něm, je na jazyku; ty skrýváš starostlivě svou plnou stodolu, tvůj jazyk však je oprán a slušný. Ty nosíš slušný kabát, pod ním však je rozškubaná košile a

pod košili neumyté tělo; on má bílou kůži a čisté prádlo pod špinavým kabátem . . . Ještě když jsi byl plný žádosti, řekl jsi, že jsem krásná a nerozumná. Já pak jsem hleděla klíčovou dírkou do tvého srdce. Teď si zapiš, že jsou všechny tlusté ženy hloupé!“

Sedl na židli před zamazaný obraz Bledského jezera a opřel ruce o kolena. Na jeho úzkých, opadlých lících byla hluboká únava, jeho oči byly vpadlé a kalné.

„Nikdy jsem neřekl, že jsi hloupá v těch věcech, o nichž jsi mluvila! Kdyby život, kolik je ho všedního, nízkého a smrdutého, hledal své zvláštní světice a přímluvkyně, vydal by se k tobě. Nikdy jsem ti nevyčítal, že neumíš uvařit čaje; ale proto nicméně hudbě nerozumíš nic! Mluv o smíchu, o plese, o polibcích, o objetích, o postelním i o ženském prádle a rád poslechnu znalecky; o Tizianovi nemluv však nic!“

Fanny se tiše smála.

„Vždyť nemyslím na Tiziana . . . kdo byl Tizian? O tobě jsme hovořili! Ale nezdá se ti zrovna nic směšné, že člověk, když líbá — a líbá s takovou rozkoší jako ty! — vzdychá a touží: O, jaký hříšník jsem! — A že opilec, když se dobře napil, pláče a běduje: O hanba, o hřích! Nikdy už, nikdy! — A že člověk, jenž byl dobře využil života a všech skrytých slastí, zdvihne oči k nebi a dychtí po nevinnosti a svatosti? — Nevděčný jsi: ten život, který je ti tak milý a drahý, že jej objímáš oběma rukama, spíláš jemu zlými slovy, nazýváš jej chybou, nízkostí, hříchem a čím vším ještě! Svůj přívětivý dům proklínáš, avšak nicméně dychtíš po něm, vracíš se k němu hbitýma nohama, kdybys ho neviděl měsíc! A mně opuštěné, jež jsem ti postlala tu měkkou postel, co jsi mně již všechno řekl! Nevěstkou mne nazýváš, pak pláčeš sám, na místo abych plakala já! Ale ještě nikdy jsi neuvážil, že vše, co myslíš, děláš a hovoříš, je pouhá sobeckost, že stojíš neustále před

zrcadlem a oplaká váš v noci svou duši, ve dne pak své tělo?“

Vstala a otevřela dvěře.

„Maruško! Přineste víno! — Jak člověka unaví a vysílí takové rozšafné kázání!“

Pokojská postavila na stůl před otoman sklenici vína a dvě číše.

„Mnoho bylo pravdy ve tvých slovech!“ řekl Jošt. Přistoupil k stolu a nalil si; jeho tvář byla pustá a mírná, skoro ospalá. Když vyprázdnil číši, sedl na otoman.

„Co tedy myslíš, Fanny? Co mám činit?“

„Co činit?“

„Jestli vše je opravdu takové, jak jsi hovořila, a podobné je to: nebo nebyl by celý další život, jako bych den za dnem, noc za nocí četl prázdnou knihu, již jsem již od začátku do konce přečetl tisíckrát? Nebo nebylo by lépe, tu knihu zkrátka a dobře zavřít?“

„Zrovna nic neuděláš! Ani otrok, jenž pracuje den za dnem na témž díle, prázdném, tvrdém a těžkém, ani ten otrok nezavře knihy, jak jsi řekl. Do biblického roku žije, potí se a strádá, bojí se však smrti, jako se ty bojíš . . . Zrovna nic neuděláš!“

„Otrok, jenž nikdy neviděl slunce a je nepozná, netouží po něm!“

„O, marnivosti!“ zasmála se Fanny. „Otrok sní o dukátu a ten dukát je mu víc nežli tobě celé tvé vzdychání, jež pochází jen ze znečištěné krve a z oslabených nervů! . . . Hleď, již jsi celý unavený: tvář ti zestarala, oči ti otupěly, ruce i nohy se ti třesou — což teprve bude za rok! Kdyby ses ještě dnes vydal na cestu do světa, čistý vzduch dýchat, bílých tváří hledat, o nevinném štěstí snít — snad by byly oči tvé opět živé a světlé, jak byly, tvá líc plná, lehký a volný tvůj krok. Ale nepojedeš. A když pojedeš, vrátíš se ještě zkroušenější a poníženější, než jsi se vrátil před

týdnem! . . . Budeš čísti tu prázdnou knihu, můj drahý, budeš čísti, dokud ti sama nevypadne z rukou; a ještě tehdy pokusíš se s bolestí ji čísti, ještě jedenkrát ten kraj prohlédneš, jež znáš již dávno nazpaměť!“

„Také je to pravda!“ řekl Jošt. Zdvihl pomalu ohnuté tělo, bledý a suchý, jako souchotinář. „Jestliže tedy nejinak, čtème tu knihu! Jednejme podle Hamletovy moudrosti: jestliže přijde zítra, nepříjde dnes, a jestliže přijde dnes, nepříjde zítra; důležité je, aby byl člověk připraven!“

Nalil si druhou číši a vyprázdnil ji, pak zavrával, jako znesvěcen poklekl před ní, skryl tvář do jejího klína a koktal vzlykaje:

„Fanny, Fanny! . . . Co jsi učinila . . . se mnou!“

Sklonila se k němu a jemně ho hladila dlaní po vlasech, jako plačící dítě.

„Ne já, ne já!“ pravila mírným, teplým hlasem. „Co jsi ještě nepoznal, jak veliká a silná je má láska? Trpěla jsem s úsměvem tvé ponižování, tvé nepřátelství, tvou věrolomnost. Nečekala jsem na tebe dlouhé dny a týdny, když jsi šel, abys ji prohlásil po světě za nízkou a hříšnou? Což jsem tě věrně neposlouchala, když jsi mně spílal nevěstek, nazýval holým tělem bez duše a myšlenky? Což jsem se neoddala tvému objetí, když jsi byl ještě celý horký a chvějící se cizími myšlenkami a cizím prahnutím? Což nebyla jsem vždy tvým pravým domem a tvým pravým životem? — Řci: o Miro, co jsi se mnou učinila? — pak se obrať a obejmi mě, ať jsi mírný a pokojný!“

V jejím teplém hlasu byl přitajený smích, také její rty se jemně smály. On vlašnýma, zakrvavělýma očima ohlédl se na ni a viděl, že je krásná. Zdvihl ruce, objal ji okolo krku a přitiskl její bílé, studené čelo k svému, jež bylo zapocené a rozpálené.

„Fanny! Ty milosrdná, hodná!“

„Nač ta dojemná slova, nač to slzavé vzdychání? Tisíc lidí žije tvůj život, jsou pak veselí a zdraví. Ty jsi je časem káral, že jsou filistéři, že žijí v louži, bez myšlenky, bez duše, bez dychtění . . . že takořka nevidí hvězd. Takoví lidé se mají příjemněji a milují mocněji, nežli mezi tisícerými ten mrzutý protiva, jenž sní o hvězdách proto, poněvadž brodí se hlouběji v louži nežli všichni ostatní a jenž ve své marnivosti ještě ponižuje poctivé lidi, poněvadž se jim zdá nepotřebno a nechutno snít o hvězdách . . . Utri si oči, dítě, a umyj se! S takovou tváří nepřijmeš večerních hostů!“

Jošt vstal. Ona se ohlédla po stěnách a nenadále vzkřikla:

„Hleď, že mně ještě nenapadlo! Mne jsi vždy maloval nahou . . . a s jakým úsměvem na rtech! Ty ostatní visí tam jako svěťice, jako samé svaté Anežky a Matky Boží! Maluj mne, jak jsi namaloval Miru!“

Jošt se usmál.

„Pověz sama, zda by to bylo možné!“

Ohlédla se po stěnách, zamyslila se, konečně se usmála.

„Není to možné! Ale ráda bych věděla . . .“

„Proč pak není možné? Namaluji tě, jako jsem maloval Miru; pak uvidíš, proč nebylo možné!“

Pohleděli na sebe, pak se oba dva zasmáli.

„Tělo není duše!“ řekl on.

„Život není vzdychání!“ řekla ona.

Když se objali, políbili a rozloučili, šel Jošt pomalu od stěny ke stěně, od obrazu k obrazu. Chvěl se jako v horečce, hladil obraz, jež sám byl vytvořil.

„S bohem, ty krásná, daleká, nedosažitelná! S bohem, ty sne neztělesněný! Ty mé poslední dychtění, s bohem!“

Lehl na otoman a skryl tvář do dlaně. Bylo v jeho srdci zpola opravdové bolesti, zpola samolibé, sotva znatelné licoměrnosti. Ještě v slzách myslil na veselý večer a na veselou noc, na rozpustilý smích své milenky.

V.

Procitl teprve pozdě odpoledne, již blízko k soumraku.

„Co bylo? Jak se to přihodilo?“

Celá divá noc vztyčila se před jeho ztrnulýma očima, studem i hanbou dusilo ho v srdci.

Opilé tváře, v očích i na rtech špinavý chtíč; nestoudná slova, jež se volně přelévala z úst do úst, jako déšť do deště; nečisté polibky, vlná objetí — člověk se rozhalil v celé své kleslosti před člověkem a nikoho nebylo hanba, poněvadž byli všichni stejní.

Odhrnul okno, ale ihned spustil záclonu, když spatřil lesknoucí se večerní světlo na moři. Tak by se člověk sehnul a zahanben vrátil od kostelních dveří, kdyby pocítil, že je nehoden a pošpiněn.

„Což jsem neřekl, že jsem stejný mezi stejnými, zvíře mezi zvířaty? Odkud a nač teď ten stud? Buď, Fanny, jak řekla tvá moudrost: jen únava je po přebohatém vyžitím hříchu! Jen zívání po slabém spánku, jen mrzutost po nepříjemných snech! A když zmizí ta únava, přestane to zívání a zmizí ta mrzutost, tehdy bude vše jak bylo, v noci jako včera v noci, vždy jako někdy!... Jen to nevím, proč druzí nezívají a proč nejsou unaveni! Jinak jsou utvořeni právě jako já, nic čistší a nic špinavější nejsou, žijí ten život, jako já jej žiji — jen nepříjemných snů nemají, to je celý rozdíl. Něco je ve mně, co hovoří a šepce bez přestání; slyšel bych to šeptání, kdybych si prsty zacpal uši. Blaze těm, jež hrají bez napovědy! Nic je ne-

rmoutí, nic jim nesáhne do slova, když hrají nechutnou frašku místo tragedie, když se smějí, místo aby plakali, když mají zvířecí tváře místo lidských! Obecenstvo si nic nevšímá, naopak je mu fraška milejší tragedie. Já sám stojím nevrlý, hněvivý mladík mezi veselými maskami — obecenstvo se směje dív neslí, poněvadž je přesvědčeno, že se byl mladík zvlášť a nejznamenitěji namaškačil. Kdo ví, zda obecenstvo nevidí bystřeji nežli mladík sám? Jen se směj, Fanny!“

Když se podíval do zrcadla, studem se obrátil. Líce byla sivá a naběhlá, rty oteklé, oči bez lesku, v hlubokých důlcích skryté.

„Masko tragického hrdiny, jenž pěje zamlkle píseň o devíti zemích, o královské princezně bělolící, o hvězdách, o nevinných očích odrážejících se! ... Fanny, směj se, až se rozslzíš!“

Do světnice vkročila Fanny, oděná v dlouhý pestrý domácí plášť. Její líce byla svěží, její oči byly světlé a živé; nepoznalo se, že byla probděla celou noc do rána. Když ho spatřila, zasmála se hlasitě.

„Milosti boží! Teď jdi a ukaž se Míře, jaký jsi! Ještě lilii vezmi do ruky, pak poklekní před ní a zapěj milou píseň o hvězdách nebeských, nedosažitelných! Bůh tě uvidí a zasměje se po prvé ve svém věčném životě!“

Jošt mlčel.

„Vsadím se, že již nevíš, jakou slavnost jsme slavili včera v noci!“

„Jakou slavnost?“ tázal se Jošt ospalým hlasem a podíval se na ni.

„Dvě třetiny zasnoubení je uzavřených nevědomky buď v opilosti nebo v nerozumné touze, jež se netáže na zítřejší den; proto je tolik nešťastných manželství na světě. My dva jsme se poznali, poznali jsme se již dobře, ještě dříve, nežli jsme se po prvé viděli; a také

stvoření jsme jeden pro druhého jako . . . taková jako tělo pro duši. Oddali jsme se jen k vůli svatbě!“

„Vždyť je vše jedno!“ řekl Jošt líně a mírně. „Kdy bude sňatek? Jak jsi udělala a poručila?“

„Nedomluvili jsme se ještě. Když jsme přišli k té věci, tak zachrápal Max v mém klíně, že jsme se rozesmáli a zapomněli na sňatek.“

„Který Max?“

„Vždyť jste pili bratrství! Ten Max, jenž již sedm let maluje tentýž obraz, plátno však je ještě ustavičně prázdné. Já pak pevně věřím, že namaluje něco znamenitého . . . On je jiný hoch, nežli jsi ty!“

„Co prozrazuje, že je větší mne?“

„Již ta ctnost, že je veselý bez slabého svědomí, že se nebije v prsa, když líbá!“

„Že tedy hraje bez napovědy!“

„Jak?“

„Bez napovědy. Že totiž nebučí k hvězdám, když stojí v louži!“

„Mně pak se zdá, že bučí k hvězdám jen ten, jenž stojí v louži. Vždyť jsem ti již povídala, že je Max čistší tebe . . . že jsou všichni čistší tebe! Zdali si vzpomeneš, co ti široce vyprávěl, dříve nežli se skácel v mé náručí a zachrápal?“

„Co vyprávěl?“

„Že nejsi umělcem a proč nejsi! Proto totiž ne . . . vše to mluvil tak krásnými a moudrými slovy, že jsem je sotva chápala . . . proto nejsi umělcem, poněvadž nejsi čistý. A že proto nejsi čistý, poněvadž jsi slaboch! Slabošský cár, řekl, jenž se převrací ve větru a myšlenice, že je pták. On pracuje jeden obraz již sedm let, plátno pak je prázdné, ty jsi udělal v tom čase tři sta pestrých obrazů; avšak nicméně je on umělcem a ne ty! Poněvadž hledíš k hvězdám, řekl, že jich nikdy nedosáhneš; že je dosáhne jen ten, který na ně ne-

myslí. Vše to ti vyprávěl dlouze a široce, ty pak jsi kýval a řekl, že je tak a ne jinak.“

„Ale nač bych se s ním rval?“

„Ne, rval! Vždyť jsi ty sám věděl a všichni jsme věděli, že mluvil pravdu, kterou již dávno poznali. Nejlépe však ty jsi ji poznal sám. Tolikrát jsem ti řekla, že je to pouhá licoměrnost — dokonce v těch věcech jsi byl licoměrník! Pravil jsi, že maluješ pro filistry bezcenné harampátí, jaké milují a jakého jsou hodni; pestré harampátí po dvaceti po třiceti zlatých. Ještě hrdý jsi byl, že maluješ takové harampátí a vychloubal jsi se: Já vím, co je pravé umění, co je pravá krása, tedy vám, blbcům, neukáží to bohatství, poskvrnily by je vaše oči! Pro vás pracuje má ruka, má duše pracuje pro mě! — Marnivost! Tvá duše nepracuje, spíše klečí v koutě a pláče, poněvadž pracovati nemůže. Slaběji pracuješ, nežli bys mohl proto, poněvadž nemůžeš, jak bys chtěl. Ty jsi jako slaboch, jenž nemiluje zápolení, poněvadž by ukázal svou slabost!“

„Všecko tu moudrost slyšel jsem včera večer, teď si vzpomínám. Nač to opakuješ?“

„Myslila jsem, že jsi zapomněl, poněvadž jsi byl opilý.“

„Nic jsem nezapomněl, obzvláště ne ta slova, jež jsem slyšel již dávno, ne teprve včera večer . . . Sám nevím, proč lidé hovoří mezi sebou, proč si vyčítají vzájemně a urážejí se nepotřebně. Co je ve vyčítání spravedlivého a pravdivého, pocití nejdříve a nejlépe přesně hříšník sám; trpká slova jsou úplně zbytečná; když jsou pravdivá, opakují jen ta slova, jež on sám v svém srdci tisíckrát hovořil; a jsou-li nespravedlivá, padají do písku . . . Pročež mluvmě raději o sňatku. Rád bych, aby byla ta komedie brzy u konce; vždyť víš, že jsem líný!“

„O svatbě, myslíš, abych hovořila! Svatba je vznešená záležitost!“

„Tedy o svatbě!“

„A o cestování!“

„O cestování ne! Já nikam nepojedu!“

„Pojedeš! Na Bled!“

Jošt se ohlédl na ni s pohledem plným nepřátelství.

„Co myslíš? Co zamýšlíš? Rád bych věděl!“

„Se mnou pojedeš na Bled! Na podzim je tam krásněji, praví, nežli na jaře! Vždyť jsi viděl sám!“

„Co zamýšlíš?“

„Také Mira je tam ještě. Alespoň jedenkrát bych ráda viděla, na jaké hvězdy hledíš, proto abych se ti vysmála! Tvou tvář bych ráda viděla a tvé oči... smála bych se, že by mě dusilo!... Přes tři týdny! V sobotu kostel, do neděle svatba, v neděli na Bled!“

Jošt lehl na divan a položil si ruce pod hlavu.

„Vždyť je vše jedno! Učin, jak chceš!“

„Dříve mně ještě vyplň ten slib... za svatební dar!“

„Který slib?“

„Maluj mě, jako jsi namaloval Miru!“

„Také tu nečinnost učiním!“ řekl Jošt ospalým hlasem a hleděl upřeně ke stropu, kde byly namalovány velké rudé růže.

Tři týdny samotařil v dílně, nemluvil ani s nevěstou, ani s přáteli, sotvaže slyšel časem ze sousední světnice smích a zpěv a křik a zvuk číší.

Když dokončil své znamenité dílo, ukázal je nevěstě a přátelům. Tehdy se rozlehl řvavý chechtot zrovna na cestu.

„Sláva mistru, jenž dosáhl nedosažitelnosti!“

„Nevěstka s nebeskou gloriolou!“

„Svěťice s vilností v očích!“

„Alois v objetí cizoložnice!“

„Nanebevstoupení hříchu!“

Jošt stál mezi nimi s nemluvným, zlobným úsměvem.

„Ale víte, kdo mně byl modelem?“

„Fanny!“ vzkřikl Max.

„Ne Fanny! . . . Namaloval jsem po svědomí a spravedlnosti svou podobu!“

Fanny se nahnula k němu.

„Chtěla jsem, aby ji tak ponížil, protože byl by mým na věky! . . .“

V sobotu byli v kostele, do neděle byla veselá svatba, v neděli odjeli na Bled.

VI.

V poledne, když svítalo vysoko podzimní slunce, spatřili jezero před sebou.

„Jaká krása . . . milý Bože!“ vzkřikla Fanny s lesknoucíma se očima.

Když se opírala o dřevěnou ohradu nad jezerem, vzkřikla po druhé:

„Jaká krása!“

Jošt se nevrle obrátil a šel pomalu k hotelu.

„Kdyby se té kráse opravdově obdivovala, nekřičela by!“

„Vždyť jsem věděla, jaká bude tvá tvář; proto jsem křičela!“

Mlčky šli k hotelu a již se neohlédli na jezero.

„Ale vidíš již její tvář . . . na zemi, kamkoliv hledíš na nebi nebo v tom čistém vzduchu?“

„Vidím ji — v mém srdci!“

Po obědě se procházeli kolem jezera.

Jošt se ohlédl na ni nepěkným, zlomyslným úsměvem.

„Nebylo rozumné, Fanny, že jsi mě vábila! Nevěděla jsi, kam jsi mě vábila!“

„Rozumné bylo a věděla jsem, kam jsem tě vábila! — Kde jste se scházeli obyčejně, ty a Mira?“

Ukázal rukou.

„Tam na verandě, na té rudé, jež se koupe v jezeře!“

„V kolik hodin?“

„Někdy časně ráno, někdy pozdě odpoledne, již za soumraku!“

„Pojďme tam a počkejme do soumraku!“

Pohleděli si z očí do očí; světlo bylo v očích a sami nevěděli, zda svítily nepřátelstvím nebo láskou.

Veranda byla prázdná; podzimní vítr střísal s kaštanů zlaté listy, oral v hladinu jezera světlé brázdy.

Jošt vypil náhle číši vína a ještě druhou; krev mu vstoupila do lící, lesk do očí.

„Tedy čekat do soumraku; také já bych rád! Mluvme zpříma; co by se skrývalo, když se poznává, že tvé srdce je na mé, mé na tvé dlani! Přišla jsi se mnou v ten kraj a v tom čase, aby se vše posledně vyplnilo a dokončilo!“

„Vždyť jsem věděla, že jsi pochopil! Mluvme zpříma, jak jsi řekl, bez vybraných slov! Jsi-li můj, nebo nejsi můj . . . to rozhodne se ještě dnešní večer!“

Usmála se mu do tváře, její oči byly dětské, nevinně veselé, jako nikdy.

„Tak totiž je: jestli jsi můj, jsi celý můj! Měj toliko dvě oči, dvě oči pro mne . . . ne ještě pár jiných, skrytých, jež hledí jinam! Dříve jsi byl mým jen na půjčku, jen cestovní host. Řekla jsem: Hleď na své hvězdy, mysl na ně, také zaplač si jim na počest! Teď, hleď, teď nemiluji již takových planých komedií; teď jsi můj! . . . Jak rychle se smráká; slunce sotva je ještě píď nad horou . . . Přicházela v tomto čase?“

„V tomto čase přicházela!“

„Slyš, jestli ji pozdravíš, jak nechci, abys ji pozdravil . . .“

„Jestli ji pozdravím . . .“

Zasmál se, celé tělo se mu třásl.

„Když ji pozdravíš, zasmějí se tak pohrdavě, jak jsi se teď zasmál!“

Cítil, jak mu ponenáhlu léhal chlad na líce.

Fanny si hrála s drobty na stole a neohlédla se naň.

„Řekla jsem, že jsi teď můj na věky — můj nebo ne můj! Varuj se!“

„Proč jsi mne vábila? Proč jsi poroučela?“

„Aby se skončilo a vyplnilo!“

Ohlédla se pod kaštiny a smějíc se obrátila se k němu.

„Tam přichází!“

Jošt zbledl; hleděl kalným zrakem na svou mladou ženu, neohlédl se pod kaštiny.

„Pojďme!“ prosil zamlklým, přidušeným hlasem.

„Nepůjdemel!“

„Pojďme! Jediný toliko okamžik je ještě . . . čas je ještě!“

„Nepůjdemel!“ poroučela Fanny a lesknoucíma se očima hleděla na ni, jež přicházela blíže vysoká a tichá, jako nedotknutelná a nedosažitelná.

„Pojďme!“ šeptal Jošt; jeho ruce, jež ležely na stole, byly jako z vosku a třásl se mu.

„Teď stoupila na práh, celá čistá a bílá, královna z deváté země, hvězda nebeská! Teď ji pozdrav!“

Lehkým, mírným krokem šla Mira přes verandu; ani se neohlédla na něho, ani na ni.

„Nepoznala tě!“

„Poznala mne ještě dříve, nežli mne viděla!“

Fanny se sklonila k němu; její tvář byla celá mírná.

„Řekla jsem, ať se vyplní! Když ji pozdravíš a jak ji pozdravíš, nejsi již můj!“

„Už ne tvůj!“ opakoval jako v blouznění Jošt.

„A také ne její!“

„Ani její!“ sotva šeptal rty.

Mira se opřela o ohradu; bělost jejích lící, úsměv jejích rtů, tichý pohled jejích očí — celá sama, jak byla, se spájela se světlem večerní záře, s krásou nebe i jezera.

Jošt se opřel o stůl oběma rukama a vstal. Fanny hleděla na něho polozavřenýma tázavýma očima, na jejích pak rtech byl zlomyslný úsměv.

„Půjdem!“

„Jdi!“

Šel bledý vrávoraje; vlasy mu padaly hluboko na čelo, vázanka se mu byla rozvázala a visela mu na vestu. Když přišel k ní, připravil se, aby poklekl, avšak klesl unaveně a neobratně na židli.

Ona se ohlédla naň teple, vesele a soucitně, jako matka na dítě.

„Kudy jsi bloudil? Co se ti stalo?“

„Miro! Miro!“

Klečel před jejíma nohama a líbal sukni na jejích kolenou.

Jemně se k němu sklonila a hladila ho po kučera-vých vlasech.

„Vždyť jsem věděla, že se vrátíš! Čekala jsem na tě... pro včerejší večer jsem objednala vůz, věděla jsem že přijdeš v noci!“

„Miro! Miro!“

Celé jeho tělo se chvělo a vzlykalo.

„Věděla jsem, že se vrátíš všecek ubohý a smutný... a také jsem věděla, že půjdeš bez rozloučení, všecek sehnutý a zahanbený, jako jsi šel!“

„Nikdy už, nikdy! U tvých kolenou umru!“

„Obrať se onam!“

Ohlédl se jako nevědomky a vyskočil.

„Nikdy již!“ smála se Mira a s milosrdným pohledem hleděla naň, jak stál před ní sehnutý, ubožácký a nemocný. „Nikdy již! jdi za ní, ale buď její, anebo buď můj!“

Pomalů si pohladil dlaní čelo a hleděl na jezero.

„Posledně, Miro, viděl jsem loď na jezeře; vítr byl tak silný, že se převrátila . . . plachta pila vodu jako víno . . . avšak ti dva lidé uměli plavat!“

„Ty nepůjdeš na loď, poněvadž neumíš plovat!“

Pohleděl na ni kalnými, zamlženými a zakrvavěnými očima.

„Poznáš mne, jako ona mne pozná!“

Sáhl, aby políbil její drobnou, tenkou, bílou ruku, její ruka mírně a pomalu se vyvinula.

Vstal; neobratný a sehnutý stál před ní a hleděl do země.

„S bohem!“ řekla Mira; světlo v jejich očích bylo stále světlejší a rozpustilejší.

Jošt se nemotorně poklonil a šel . . .

Když přišel k prahu, nejdříve velice jemně zaklepal a přitiskl ucho ke dveřím.

„Fanny!“

V posteli zašumělo.

„Fanny!“

„Co bys rád?“

„Otevři!“

„Řekla jsem: rozhodne se, když pozdravíš a jak pozdravíš . . . rozhodne se, jsi-li můj, nebo nejsi-li můj!“

„Tvůj jsem, před tebou klečím, před tvým prahem!“

Fanny se zasmála, smála se dlouho a zvonivě.

„Ničí nejsi! Ne živý člověk, ne živý anděl — stíny mezi oběma!“

„Otevři!“ prosil a klečel Jošt.

„Nemohu! Živý člověk je při živém člověku! Max je u mne!“

„S bohem, Jošte!“ zvolal Maxův rozpustilý hlas. . .

Rychlým krokem, bez klobouku udýchán, na prsou polorozhalen přišel Jošt na druhou stranu jezera do bílého domu uprostřed zahrady a hluboce se slečně Julii poklonil.

„Slečno, Julie, vždyť víte, že jsme se poznali již dávno a že jsme se měli rádi . . . praví se, že jsem já vás měl rád. Pročež vy jste jediný člověk na světě, jemuž povím tuto tajnost, která byla rozhodnuta v noci tento večer. Posledně jsem byl totiž na slunci . . . poněvadž jsem tam doma, totiž na slunci . . . avšak mně řekli: Proč chodiš tudy, po těch svatých krajích, když hledíš tam na tu černou zemi! — No, řekl jsem, je-li věc taková, vydáme se pak do té černé země! Přišel jsem do té černé země, a co pravíte, slečno Julie, co se tam stalo? Řekli: Co pak chodiš tudy, po té černé zemi, když hledíš v to světlo slunce a nejsi v svém srdci náš mezi našimi? Jdi na to světlo slunce! — Co teď, slečno Julie? Neobratné je viseti ve vzduchu, mezi sluncem a zemí, mezi světlem a tmou, mezi vůlí a mocí! Obzvláště neobratné pak je, jestli je člověk sám . . . promiňte, slečno Julie, nechtěla byste viseti se mnou?“

Julie se vesele zasmála kučeravému mluvkovi a vrátila se domů. —

Pozdě v noci potkaly se v parku Mira a Fanny a se smíchem se pozdravily.

DANA.

I.

Jako by je osvítilo poznání z nebe: všichni byli očistěni, plni víry a důvěry. Oči se jim svítily, mladost se vrátila do srdce.

Mladí už nebyli; život již jim zlomil tělo i duši, zbytky se s bolestí vzpouzely spánku i smrti. Náhoda je boží pěst: v kůlnu shrabe listy, jež rostly na téměř stromě a jež vítr rozehnal a rozfoukal na vše strany . . . Pohlédli na sebe a v tom okamžiku pocítili celou slast i bolest dávno ztracené, jako nepoctivý peníz promrhané mladosti. Oko se otevřelo, všechny záclony se rozevřely, ze soumraku lži, sebeklamu, marnivé nadutosti vylouskla se světlá pravda a vše bylo jasné a pochopitelné jako okamžik před smrtí. V pravdivém poznání však byla trpkost: můj Bože, kudy jsem chodil! A v pravdivém poznání byla důvěra: ještě je možné, ještě není příliš pozdě! . . .

Patero spolužáků spojila po dlouhých letech náhoda. Druh druhu hleděl do zestárlé líce, druh druhu viděl do duše, viděl v duši zaseté skvrny života.

František Kuštrín, úředník, řekl:

„Praví, že přizpůsobení je hřích. Já jsem se přizpůsobil. Jak by člověk stranou z toho hustého a zaklínovaného procesí, nazývaného společností, jež se tlačí a strká po té široké cestě? Kdo chce stranou a na

svou cestu, pošlapou ho do krve a do bláta, sotva se dobře obrátí . . . Vyčítají mně, že jsem se přebarvil, že jsem zapřel své přesvědčení. Kdo se ještě nepřebarvil a kdo ještě nezapřel svého přesvědčení? Alespoň jedním slovem, alespoň myšlenkou? Znam hrdiny, jež se bijí do dutých prsou a křičí o bezcharakternosti jiných lidí. Pohleďte jim těsně do líce, těm hrdinům! Ne svatý oheň poznané pravdy, oheň závisti jim hoří ve vpadlých očích, oheň s bolestí utajené touhy po tom jiném přesvědčení, jež vládne, krájí chléb a stele měkké podušky. Kolik je jich, kteří by dobrovolně užívali slasti utrpení pro pravdu, mučedníků, kteří by chvějíce se hleděli s věrnou radostí na svou krev? . . . To dobrovolné utrpení, to hrdinství — co je jiného, nežli zřejmá touha po užívání vlády a skrytá touha po mstě? Nějakého učitele pronásledovali, že se slitoval nad člověkem; konečně byli pronásledováni přemoženi a vítězný pronásledovatel je pronásleduje se štíry. Kříž se zdvihl do nebe a hranice vzplanuly pod ním. Hranice zhasly, na oharcích bez odkladu postavili guillotinu . . . Mnoho jsem přeslyšel trpkých výčitek a nevěděl jsem, jak bych odpověděl. „Prodal jsi se, za chléb a pokoj jsi se prodal!“ tak praví dnešní. Ale já třeba řeknu: „Opravdu za chléb a pokoj jsem se prodal — tedy vysvětlete mně, odkud vy jste přijali chléb a pokoj, že chodíte ještě mezi námi živými? Společnost je jedna toliko jídelna a nezáleží na tom, z které mísy bēřete!“ Řekli by, že jsem zapřel ideály, že mluvím nestoudná, pouhá sobeckost z mých úst. Já pak cítím, když jsem sám se svým srdcem a se svou myslí, že je čisté mé svědomí, o nic méně čisté, než bylo v mladých dnech, jen mírnější je. Život bez hřichu proti svému bližnímu — to je vše; a pevně stanu před každým soudcem!“

Marko Barjanec pohleděl mu smutně do očí:

„Dříve, nežli jsi dosáhl toho moudrého poznání: zdali tě nikdy nepřeletěla vůle, jen ve snách řekněme, nebo v rozpustilosti, aby jsi se obrátil, opřel návalu, když tě také stisknou na kolena, hlavou na zem?“

„Časem . . . Jako mně časem u moře napadla rozpustilá myšlenka, abych je přeploval na onu stranu, již jsem neviděl. A plovati neumím . . .“

Pak řekl Marko Barjanec, učitel:

„Já jsem myslel, že umím plovati . . . Jak daleko si vzpomínám do mladosti, byl jsem zvyklý na tvrdou práci a na černý chléb. Co, myslel jsem si, hlodej tu kůru, jak jsi ji hlodal! Hluboká víra byla v mém srdci, že život jen tehdy je pravdivý život a člověka hodný, jestliže prospívá svému bližnímu podle své síly, svědomí a rozumu. Že naposled není jen prach a popel, stěží jen potrava vrbě a šáva pomněnkám, spíše že žije stokrát život v srdcích, v mysli a díle vrstevníků, a že v budoucnosti, neznám jménem a tváří, roste a mládne od rodu k rodu v tisících mladíků. Za tu cenu bylo by hodno žiti o úkropě a černém chlebě. A žil jsem . . . Vždyť víte, jak se končí ty osudy, jež jsou tak nudné, poněvadž se opakují den ode dne a budou se opakovati do Matoušových časů. Utrpení samo je slastí člověku, jenž je připraven na ně. Ale za utrpením jde únava a hnus; a co je nejhorší: jde pochybnost. Mrzl jsem v horách, lačen jsem byl a žízniv, polkl jsem hořkosti od každého opilce, také bit jsem byl a poplván — co vše to? V hodině únavy a hnusu vydal jsem se k těm předákům, již nosili tenkrát korouhev svého i mého přesvědčení. ‚Pomáhejte mně,‘ řekl jsem, ‚proč jsem unaven! Rcete slovo, jež mě zdvihne a vzmuží!‘ Předáci pak řekli: ‚Co se ty, sirotku churavý, nutíš do věcí, jež ti nepatří! Co se lopotíš, abys sám ohrátil skálu, což my předáci nemůžeme? Seděl bych v koutě, kousal bych svůj černý

chléb a mlčel! Jdi s pánem Bohem a skryj se; máme jiné starosti, než vyšetřovati tvou žalost!“ Tak mluvili předáci, já pak jsem šel a pomyslel jsem ve svém srdci: „Jestli skutečně toho mého utrpení bez prospěchu je užito, zdali není celý můj život prázdná komedie, jež se končí za smíchu a fleskání obecnstva sebevraždou mrzutého hrdiny? Komedie bez účelu a významu; již dále ani slova ani myšlenky o tom stonásobném životě, o tisícerych větvích! Já sám neobrátím té skály, a zdvihnu-li ji jen v krajní potřebě, rozdrtili mne pod sebou, jako jich rozdrtila již strašné tisíce, jež zhynuly bez hlesu a bez vzpomínky!“ Tak jsem se rozmyslel. Teď jím bílý chléb, procházím se po zeleném údolíčku a když jsem unaven, ležím na měkké posteli. Také jsem se oženil a mám tři libezných dětí. Svět chodí po svých cestách, jak chodil; nevyšší si mé někdejší žalosti ani mé nynější radosti; a také já si nevyšším jeho . . . Jen časem . . .“

„Co je časem?“ tázal se Toník Štefin.

„Časem se mně zezdá, že byly krásné a vznešené ty dny utrpení a snů . . . a že nosím ten svůj nový příjemný život jako kámen kolem krku . . .“

Na to řekl Tone Štefin, mladý profesor:

„Já jsem ještě nepocítil, dosud ještě ne, že by mně byl ten nový příjemný život kamenem okolo krku . . . Před desíti nebo dvanácti lety byli jsme sami odbojníci, novotáři a reformátoři. Čistá byla naše mysl, veliký byl náš rozum. Opravdu, veliký byl náš rozum: jako člověk, jenž přehlédá obzor, chopili jsme celek a nestarali jsme se o vztahy a poměry, o podrobnosti a maličkosti. Věděli jsme, jako víme také dnes, že nestojí jen naše kultura, spíše celá naše společnost na shnilém trámovi. Nezdálo se nám tehdy hodné člověka rozumného a počestného, abych vstoupil na ty shnilé trámy, jako stoupají druzí, a pomáhal zakrývati trhliny a

ucpávati skuliny v té stavbě, která je prokleta . . . Já jsem byl mladým profesorem a ničím jiným, myslil pak jsem: na svém záhoně vykonám svou svatou povinnost! Sotva jsem se pochlubil s tím svým úmyslem, smáli se mně přátelé i nepřátelé, učenci i neučenci, žáci i učitelé. A brzy jsem poznal, že je lehčí probuditi krále Matěje, nežli vpraviti do slabikáře nejkrotší novotu. Rozvíjí se totiž ustavičně toliko rozum, nerozum pak zůstane, jakým byl. Nejhorší válka je válka proti nerozumu: vymrští kopí, odskočí však od černého kamene a vrátí se do srdce. Sotva tušili, že bavím se vysokými ideami, hleděli na mne bokem. Proč nejlepší je, že se mučí člověk s nákrčníky; s dětmi již skoro ne . . . Tak brzy jsem se nevzdal; mlád jsem byl. Tehdy poslouchal jsem a pozoroval a sám jsem nevěděl, jak ponenáhlu vnikal hlemýždím krokem jed do mého srdce. Nestalo se to v jednom dni, také ne v jednom létě . . . ještě teď nevím, nějak že jsou mně ty blahé časy jako polozapomenutá milenka. Teď tarokuji, piji, nudím svou ženu, nadávám svým dětem, když hlučí . . . a skutečně vpravdě nevím, kdy se začal a kdy se dokončil ten divný obrat. Nic těžkým a nic hanebným se mně nezdá ten život . . . Jen časem . . .“

„Jen časem?“ tázal se Josef Martinec.

„Jen časem, když sedím již napolo ve spánku a kniha padne mně z ruky pod světlo, vzpomenu si na ty krásné, krásné, krásné časy, kdy člověk zárděl se v tváři, myslil-li na budoucnost, na úplně blízkou, neostýchavou pravici dosažitelnou budoucnost! Tenkrát mně není veselo u srdce . . .“

Na to řekl Josef Martinec, mladý lékař:

„Vše by bylo dobré a přirozené: krev se obnovuje stále pomaleji, zmírní a zleniví. Mysl se unavila, chodí s třesoucími se koleny, časem také sedne si v kraji

u cesty. Ale vzpomínky by nemělo býti. Vždyť jsme vynášeli mnoho léků a kapek proti zlé vzpomínce, ale zklamali jsme se; a ještě trpčí je: vědomě a dobrovolně jsme se klamali. Zkušenost, poznání, moudrost — milý Bože, vrať nám čisté poznání mladosti! Tomu poznání, jehož jsme dosáhli v mozolných letech, říká se šalba. Nic nepomáhá: mladost je živá a vrací se v nejpříjemnějších hodinách, tvrdý a přísný soudce. Tenkrát je veškeren náš dobrovolný a neomalený výsměch jen zpěv dítěte ve hvozdu. Mladost přijde a táže se: co jsi učinil s bohatstvím, jež jsem ti dala? Kolik jich je mezi námi, již nesvěsí hlavy? Každý zapěl svou píseň; mluvilo se všelijak, melodie však byla tatáž. Stará melodie, jež se zpřítomní uštěpačným, chlubně zralým smíchem a končí se káním a bitím se v prsa . . . Pravdu křesťanského učení pozná člověk, když je příliš pozdě. Když jsem byl ještě dítětem, nerozuměl jsem tomu, co jsou ‚nevykonané dobré skutky‘. Po prvé člověk poskrvnil svou mladost, když po prvé mlčel, když mu srdce poroučelo, aby mluvil. Ze životní sobeckosti se zrodila zbabělost. ‚Co je mně po tom? Proč bych se míchal do věcí, jež mně neprospívají!‘ Tak jsme řekli i činili. Stará je ta moudrost, národ ji přijal mezi své zlaté pravdy: ‚Neškrabej se, kde tě nesvrbí!‘ O, také praprostý národ je již tolik učený, že uvažuje a cení tloušťku skopců. ‚Neškrabej se, kde tě nesvrbí!‘ A jestliže tě přece svrbí, řekni, že ne! . . . Podle toho učení jsme žili a v noci, když si hledíme tváří v tvář, je nás hanba. Pročež pijme a zpívejme, ať zalijeme a překřičíme nepřátelské svědomí!“

Nalili si do sklenic a fukali.

Štefan Bratina fukal s nimi, na to promluvil:

„Dovolte, bratři, abych vám ještě pověděl svůj osud; divný je, avšak pravdivý od začátku do konce!“

II.

„Když jsem byl ještě mlád, velmi mlád, ležel jsem jednou naznak v trávě a hleděl jsem do nebe. Stmívalo se, záře byla ještě celá rudá a žhavá, já pak jsem již viděl hvězdy. Ustavičně bylo mým neštěstím, že jsem viděl věci, kterých druzí neviděli. Časem takové věci, že mne bylo hanba, prozraditi je; a jestliže jsem je prozradil, smáli se.

Mezi hvězdami jsem spatřil ženskou tvář. Tak krásná byla, že není možné toho popsatí. A jak jsem byl mlád, poznal jsem celým svým srdcem a celou svou myslí: nebude klidu a štěstí pro mne, dokud té nedosáhnu. Nedosáhnu-li té jaksi a kdesi, bude můj život hřích a omyl. Proto tu hledám, i kdybych musil holýma nohama k samým hvězdám.

Sotva jsem tak přísáhl a slíbil, ukázaly se vysoké stíny přede mnou. Nohy stály v údolí, temná hlava byla ve večerní záři. Chopila mne za ruku a šel jsem s ní v údolí. Hluboko jsem šel, zrovna do temného šera zahrad a hájů. Tam bydlila cizoložnice, jež nebyla ani krásná ani mladá. Živě žhňoucí ruce měla a plné bílé ruce. Nikdy před tím jsem tam nebyl; když jsem šel mimo, svěsil jsem hlavu. Zdálo se mně, že je ten dům zakletý.

Opřela se o okno.

„Kudy chodíš, že tě není na blízku?“

Šel jsem po skřípajících dřevěných schodech, tma byla a hmatal jsem rukou po vlhké zdi. Nad schody se otevřely dveře a zasvítilo bílé světlé světlo. V tom světlém bílém světle stála ona a zdála se mně obdivuhodně krásnou. Když jsme seděli za stolem, nalila mně do sklenice černého vína; ještě teď mám trpko v ústech, když si vzpomenu na tu černou bryndu; tenkrát jsem byl omámen, poněvadž tenkrát ještě nebyl jsem zvyklý

ani vínu ani lásce. Když jsem vypil, přiklonila se ke mně a objala mne kolem krku tou plnou bílou rukou . . .

Dále nevím, jak jsem se vracel domů; mlád jsem byl, proto jsem se celý třásl hanbou a trpkostí. Doma jsem tiše otevřel dveře a ohlédl jsem se po světlici. Na stole u okna hořela svíce, za stolem seděla matka a dřímalala. V bledém světle byla její tvář celá mrtvolná, avšak krásná byla — ta tvář to byla, již jsem viděl mezi hvězdami; jen oči, ty jasné hluboké oči byly mrtvé a úsměvu na rtech nebylo. Tenkrát mne přeletěla bolest, jaké jsem nikdy dříve nepocítil, ale později ještě mnohokráte.

To se stalo toho večera, když jsem spatřil po prvé svou touhu a svůj cíl. Když se člověk zrovna ke dnu snížil a zrovna po vrch zablátil, tehdy praví, že poznal život a ukazuje světu svůj zablácený kabát. Svědomí je zlé přísně, učenci nevynašli znamenitějšího nástroje; nic nepřehlédá a nic nezapomene, je samého zrcadla pravdivější. Ubohá nerozumná paměť se trudí, aby je oslepila, nebo alespoň uprosila. Paměť zná mnoho krásných a libě znějících slov: užívání mladosti, poznání života, uvážení poměrů — bohatý a přebohatý je slovník, když je třeba obelstít svědomí. Ale svědomí je nemilosrdné a mocné. Aj, ubožáku, jak jsi poznal život? Pohleď do zrcadla, ať sklopíš oči! Zapřel jsi krásu a pravdu v svém srdci, poněvadž jsi byl příliš slabý a bázlivý, abys po strmé cestě dosáhl té krásy a pravdy! Zůstal jsi v údolí, poněvadž jsi si netroufal na horu, posmíváš se pak v své tenkonohé zbabělosti mladým poutníkům! Pohleď v zrcadlo! Se zástupem chodíš, do zástupu nutíš — ne proto, poněvadž ctíš ten zástup, spíše poněvadž máš strach ze sebe samého! Rozvil jsi se s duchem času, proto jsi se rozvil, poněvadž by tě byli jinak rozvili holí! A celá tvá moudrost a zralost je jen hluboká,

trpká, věčně hryžící závist, že jsi zapřel z nemoci a bážlivosti krásu a pravdu v svém srdci! . . .

Vše to jsem věděl již dříve, slyšel jsem své pravdivé svědomí již ten večer, když jsem po prvé spatřil svou touhu a svůj cíl a když jsem po prvé obé zapřel.

Stará věc je, že sentimentálně zamilovaní mladíci nejhůře žvaní. V srdci sní o lilijích a fialkách, o bílých lících a nevinných očích, na jazyku však hrubá, bezvýznamná slova. Jalové bajky rozpředli o mém životě, ale upřímně řeknu, že jsem byl ve svých nejskrytějších myšlenkách čistý a beze zla. V tom slově není sebeklamu; mnoho jest jich, již se zadusili v blátě, ale duše jejich šla neposkrněná k Bohu . . . Vstoupil jsem jednou do hostinské zahrady. Byl překrásný jarní den. Větvoví se rozstouplo větrem a stříbrně se lesknoucí paprsky lily se na široké bílé slaměné klobouky, na bílé živůtky, na světlý písek. Pod kaštanovím spatřil jsem tvář, jakou jsem viděl dříve jen jednou v životě, jen vysoko mezi hvězdami. Ten večer nic jiného jsem již neviděl. Nebeská jasnost byla v mém srdci; očištěn jsem byl ve svých myšlenkách, požehnán ve své naději, nikde nebylo už plotův, abych jich nepřeskočil, nebylo strání tak strmých, abych s veselým krokem nepřišel k vrchu. Pocítil jsem celé štěstí smělé mladosti, jarního slunce a čisté lásky.

Bylo pak to vše v té hrozné době, kdy můj život byl horší života desátého bratra, jenž se potuluje hladový a žiznivý ode vsi ke vsi, nikde nevitán, od nikoho nemilován, ode všech ponižován. V tom okamžiku zmizela veškera bázeň, utonula jako stíny ve světle. Má budoucnost byla příkrá straň kamením zasutá a keři ostružin obehnaná — nenadále byla přede mnou hladká bílá cesta, život se srovnal, krok byl lehký a odpočínutý, všechny cíle byly úplně blízko, samy přicházely naproti.

Hudba hrála v zahradě. Hrála nanejvýš valčíky a pochody, střídavě ještě sentimentální melodii z polozapomenuté opery; mně pak se zdálo, že poslouchám své sny a své myšlenky, svou lásku a své štěstí, veškeru víry i slunce plnou píseň své budoucnosti.

Když se smrákalo, vstala. Pozdravil jsem ji, podívala se na mne udiveně, pak se usmála a šla dále.

Co myslíte, co jsem učinil toho večera?

Šel jsem do města celý omámen, ve mně zvonivě a vítězoslavně zněla píseň o budoucnosti. Před městem, těsně před napolo dostavěným nudným domem spustily se stíny s nebe, nohy hluboko v prachu na cestě a v soumraku, temnou hlavu v uhasínající večerní záři. Chopila mne za ruku a jak mě vodila, tak jsem chodil s ní. Chodil jsem po nejspínavějších, nejsmradlavějších a zakouřených krčmách, žvanil jsem s vyžilými, nestoudnými ženami, líbal jsem je na líce, na rty i na prsa, také poskvrněné ruce jsem jim líbal a konečně přísahal jsem jim lásku. S prázdnou hlavou a se zalitými očima jsem se ráno vrátil domů.

Když jsem vstoupil do světnice, klesala mně kolena hrůzou; spatřil jsem sám sebe a svou hanbu, jako bych se byl samé smrti dotekl tváří v tvář. Za stolem seděla má matka, jež byla tenkrát již tři léta v hrobě. Černě byla oblečena, seděla celá sehnutá, jako by dřímala, tváře měla skryté v dlani. Její tvář byla bleďá a krásná, jak jsem ji poznal a miloval, avšak byla mrtvá, mrtvá; její oči hleděly hluboce a tiše, avšak byly mrtvé, mrtvé. A když jsem na ni upřeně hleděl ve strachu a hanbě, byla celá tvář podobná té, již jsem viděl jednou vysoko mezi hvězdami; a celá podobná byla té, již jsem viděl večer pod kaštanovím a jež se na mne líbezně usmála; jen úsměvu nebylo již kolem rtů. Chtěl jsem vzkřiknouti, hlas však nemohl ze stísněného hrdla. Obraz zmizel, jako zmizejí sny; utopil se ve vlastním stíně. Já

pak jsem věděl, že nebyly to sny a že také mé oči nehlaly.

Několik dní později viděl jsem tu ženu, zdaleka jsem ji spatřil ve světlé tísní; schoval jsem se do před síně, aby šla mimo . . .

V té době, v mladých letech, myslili jsme, že utrpení k vůli pravdě jest největší zásluha před Bohem. Já jsem je hledal, přímo smyslně hledal to utrpení. Již v časně mladosti snil jsem o hrdinských dílech, o krvi, prolité za blaho člověčenstva . . . Není ještě tomu dávno, když jsem šel pomalu předměstskou ulicí. Přišla mně naproti tlupa lidí, jež křičela, jeden přes druhého, a tlačila se, tiskla a strkala. Stále větší a hustější byla tlupa, křik a povyk stále hlučnější. Tváře lidí, mužských i ženských, byly zrudlé a temné, nevyslovitelně surové a zpustlé. Dlouho jsem nerozeznal, proč a odkud *ten divý shon na veřejné cestě a za bílého dne. Konečně* jsem spatřil uprostřed tlupy mladého hochy, téměř ještě dítě. Bosý, ruce nahé a bez klobouku, drobné jeho tělko bylo sehnuté k pasu, pod paždí tiskl pecen chleba. Tváře jsem přesně nerozeznal, poněvadž byla celá politá krví. Těžké pěsti padaly jako kladivo na hlavu, na šíji, na stisknutá úzká plece. Dítě vrávoralo, avšak nepadlo; neřeklo ani slova, ani neplakalo, nebo jsem je neslyšel v křiku a kletbách a v dušování. *„Zloději . . . zloději . . . zloději! Zlodějské plémě! Čertovo dítě! Záhy začalo! Na . . . na . . . na! . . .“* Těžká kladiva tloukla neustále. Již jsem chtěl skočiti mezi ně a zavolati: *„Lidé boží, co děláte! Smilujte se nad dítětem, bylo hladové! . . .“* Avšak neskočil jsem mezi ně a také nevolal jsem. Kdybych to učinil, byli by se obrátili proti mně, poplván, pošťouchán a zbit bych byl, snad by byli pustili dítě a zapomněli na ně, nebo by mne byli hnali s ním, mne, ochránce zlodějův a zlodějstva. Stál jsem na kraji cesty, zběsilé procesí šlo pak dále, zmizelo,

ztichlo v prachu a kletbách . . . K vůli jedinému žalostnému slovu, nebo snad k vůli jediné toliko ráně jsem mlčel, když bych byl měl křičeti. A já jsem hledal, smyslně hledal utrpení za pravdu! Kdybych žil v židovské době, byl bych žákem Kristovým, již z toho důvodu, poněvadž hlásal utrpení za křivdu a poněvadž dobrovolně přijal svůj kříž. Ale dobře vím, že bych ho byl zapřel, mlčky byl bych stál u jeho křížové pouti a nebyl bych ho pozdravil, proto, aby mne slova neprozradila. Každý Petr zapřel svého Krista, každý se kál a zapíral dále bez přestání i s hojným káním . . .

Abych se ztratil, sám sebe zahlušil, sám na sebe zapomněl, odhodlal jsem se pohřžiti se ve zřejmé působení pro svého bližního, tedy pro ten život, poněvadž vládné slovo místo myšlenky, poněvadž před hlozozem a křikem chvějíc se běží pravda a svědomí. Ale brzy jsem poznal, že také pro lež, křivdu a uvědomělou sobeckost jest třeba moci a nejen nepoctivé vůle. Slabý je lhář, jenž se zardívá při vlastních lžích. Zardívání ho nectí a není mu ku prospěchu. Lhář budiž tvrdý, neúprosný, muž z ocele; lidé ho obdivující poznávají jako lháře a věncí ho. Strašpytlní pololháři jsou jeho pokornými otroky, povolányi, aby mu sloužili a aby hlásali jeho slávu. Nedá se viseti mezi nebem a zemí; nedá se hleděti na světlé hvězdy a choditi bezpečně soumrakem v údolí. Ať si zoufá, ať se skryje, kdo nemůže do konce zapřítí své mladosti a vzpomínky na ni, kdo nemůže zapomněti, že viděl jednou vysoko mezi hvězdami svou touhu a svůj cíl . . .

Komu se ještě nestalo, že v jasné hodině spatřil propast těsně před sebou a že si s chvěním uvědomil: jednou sletím do ní, buď vědomky, nebo nevědomky; a proto je lépe, že skočím do ní vědomky v té jasné hodině? Snad se sloučí nebe i země v posledním okamžiku, v pádu samém? Snad je v smrti uspokojeno

a doplněno všechno naše toužení? Když jsem spatřil tu bílou tvář mezi hvězdami — zda jsem nezatoužil po onom životě, po životě bez tíže tělesné? . . . Tak jsem myslel o své pálicí trpkosti, v poznání své bázlivosti a nemoci. I vydal jsem se na cestu, abych činil podle svých myšlenek. Můj život nebyl hoden kapky vody ne mně a ne jiným . . .

Těsně u svého ramene slyšel jsem její hlas a také jsem jej ihned poznal. Neslyšel jsem ho ve snění ani v blouznění, mé tělesné ucho jej slyšelo, čistý, zřetelný byl.

„Kudy chodíš?“

Jmenuje se Dana. Tři léta již jsem jí neviděl. Mizela mně ve vzpomínce stále dále, její tvář byla stále čistější a světlejší, stále vyšší, mezi hvězdami se lesknoucí. Vzpomínal jsem na ni s tou trpkostí a s tou láskou, jako na mládí a na domovinu:

Blažená hodina povýšení a očištění!

Vždyť ještě není příliš pozdě! Dokud ji vidím nad sebou, a jestliže je tisíc let chůze k ní, ještě není příliš pozdě!

Dokud je ještě toužení v mém srdci, není pozdě příliš! Střesu se svých střeviců prach nížin, se svého kabátu bláto blátivých dnů, vezmu pak cestovní hůl a vrátím se k své mladosti, jakkoliv je dlouhá cesta a jakkoliv je strmá pouť!

A opravdu vydal jsem se do domoviny ještě toho dne a již v noci shlédnu svou mladost. Jako do kostela půjdu, po rozhrěšení a požehnaný. Síla je teď ve mně, jaké nikdy nebylo. Třikrát již se mně přiblížily stíny, z mlhy k nebi spějící, třikráte se sklonily ke mně a vábily mě; třikráte jsem utekl. Se mnou byla Dana, má mladost!“ —

Tak hovořil Štefán Bratina. Přátelé hleděli na něho upřenýma očima. Sehnut byl, suchý a bledý, v jeho

očíh byla bolest, na vpadlých lících vzpomínka utrpení. Obleden byl v odstávající tenký kabát, řídké vlasy mu visely na čelo; mluvil kvapně a zajikavě, nikomu nepohleděl přímo do tváře.

Lékař točil sklenicí v ruce a hleděl na stůl polo-zavřenýma očima.

„Nikam nepůjdeš . . . a jestliže půjdeš, nepřijdeš!“

„Půjdu!“ vzkřikl Štefan Bratina a vstal.

„Smráká se již venku . . . zůstaň a pij!“

„Nebojím se soumraku, už se ho nebojím!“

Šel bez loučení.

„Bůh sám ví,“ vzdychl lékař, „ale opravdu žijeme v době sobců, házlivců a plačtivých bláznů? . . .“

III.

„Jest ještě časně!“ pomyslně si Štefan a procházel se po ulicích, jež mu byly všechny polocizí. Tři dny byl v otčině, jež mu byla dlouhá léta tak vzdálená jako mladost. A mladost i vlast viděl jako skrze kalné sklo.

Potkal známého, jenž mu byl jednou přítelem a druhem.

„Aj, čerta, Štefane Bratino, jsi to opravdu ty?“

„Proč bych nebyl?“ divil se Štefan a byl uražen.

„Proč by ne? Podíval jsem se na tebe, myslil jsem pak, že jsi deset let spal . . . že chodí po ulicích vzpomínka dávných časů. Promiň!“

Štefan prominul, avšak zlá myšlenka mu napadla.

„Což je pravda, že jsem stál celý čas na témže místě a že jsem se uzavřel sám do sebe, když šli druzí dále, do jiné doby a do jiného života?“

„Nechodil jsi, nežil jsi, nevyvíjel jsi se!“ řekl druh.

„Ach, to . . . vyvíjel!“ usmál se Štefan a mávl rukou. Podíval se druhu do tváře a viděl, že jsou líce plná a zdravá, že hledí oči mírně a spokojeně.

„Nesáhl jsi po hvězdách, ještě nesahal jsi mezi ně!“

„Co že nejses?“ vzkřikl druh a hleděl upřeně zděšený za Štefanem, jenž dlouhý a suchý zahrnul do druhé ulice.

Štefan pak byl veselý a hrdý ve svém srdci.

„Ukáži vám, že je možno člověku dosáti cílů své mladosti, řídit se tou neomylnou pravdou, jež má zapsané své zákony v srdci samém. Ukáži vám, že nic není daleko hvězd, jež jste zapřeli z lenosti a bázlivosti!“

Potkal jiného druhu a sotvaže ho poznal. Někdy veselý hoch, jenž hovořil hlasitě a chodil hbitě, choval se mrzutě a kráčel dřevěnými, odměřenými kroky. Stranou se ohlédl na Štefana a jemně se usmál. Na pozdrav se dotekl klobouku prstem, již se i napolo obrátil, aby začal hovořiti, pak se rozmyslil a šel dále. Štefan pak slyšel a rozuměl nepromluveným slovům.

„Jak je? No, alespoň víme, jak je . . . již mnoho a ledacol Život jsi nikdy nepovažoval za pravdu . . . my jej považujeme za pravdu!“

„Ubožák!“ pomyslil si Štefan. „Ubožák, ještě není licoměrníkem! Stydí se za mladost, za smělé naděje a vysoké cíle . . . sám neví, co ztratil a co zapřel! Dokud byl jeho krok větroplašský a pružný, jeho srdce zmužilé a veselé, nepovažoval život za pravdu; teď jej považuje za pravdu, jeho tvář je pustá, jeho krok je dřevěný a tvrdý, jeho srdce je prázdné. Aj žalostná pravda! Povýšil se v poznání a ponížil se mezi živými!“

Potkal v temné ulici třetího druhu. Opuchlá a zalitá byla jeho tvář, oblečen byl všelijak.

„Kudy chodíš, jak je?“ tázal se ho Štefan.

„Jak by bylo? Člověk je proto na světě, že žere, vše jiné ať mne škrabe za uchem!“

A šel dále.

„To řekl pravdu!“ pomyslně si Štefan. „Poněvadž věděl, že je slabý a bázlivý, vzdal se bez dlouhého přemýšlení, uvědoměle zpustl. Neplakal, nemudroval, nevymlouval. Necupkal plaše a opatrně přes bláto, spíše stoupl tvrdě, že stříkalo na vše strany. To je muž, to je suk . . . to je dobytek!“

Čím více se blížil svatému kraji, kam se vydal na pouť, tím hůře a těsněji mu bylo kolem srdce.

„Zda jsou hodny mé oči tě uviděti, hvězdo má! Zda jsou hodny mé ruce vztáhnouti se k tobě? Zda jsem již příliš neposkvřni! pochybností tu mou ubohou, utrpením unavenou duši, aby se zdvihla k tobě?“

Večerní nebe spustilo stíny na šedé, nepříjemné předměstské domy. Hluboko Štefan klonil hlavu, klonil suché tělo.

„Ode mne, nepříteli můj! Ještě je světlo ve mně, ještě touha je v mém srdci, ještě neutonulo v pochybnosti!“

Spěchal dále vrávorajícími kroky a přišel do nízkého temného domu zrovna na konci pusté ulice. V přízemí byla krčma; jediný člověk, suchý, vousatý a mrzutý seděl za stolem a pil kořalku. Také Štefan si poručil kořalku. Zdálo se mu, že jediný host se ohlédá na něho postranně a zlostně, jako by mu napolo skrýval, napolo naznačoval nepěknou novinku. Podíval se na něho dobře a poznal ho.

„Což nejste Damián . . . ten Damián . . .“

„Jenž kopal hrob pro tvou matku . . . ten Damián!“

Štefan se ohlédl stranou a mlčel, cítil, jak mu pohnutí sahal mráz do líce, do těla, do srdce.

„Dlouho jsem tě neviděl, ale poznal jsem tě hned po té souchotinářské tváři a po těch nemírných očích . . . Hrob jsme vykopali!“

„Který hrob?“ lekl se Štefan.

„Hrob tvé matky. Loni jsme jej vykopali! Nikdo si ho nevyšimal, jen já jsem si vzpomněl, či že je... Ty jsi hrozně plakal při pohřbě!“

Nevrlý host se usmál, Štefan pak svěsil hlavu.

„Znám ty, kteří mnoho pláčou a mnoho mluví... plýtcí jsou v srdci a slabí v kolenou!“

Hrobař vyprázdnil malou číši, pěsti si utřel vousy, pak řekl:

„Myslím, že jsi ji poznal... také zamilován jsi byl do ní, myslím...“

„Do koho zamilován?“

„Do té malé tam nahoře!“ ukázal hrobař prstem ke stropu. „Zítřka mám práci k vůli ní!“

Štefan upřeně hleděl na něho s tupě se tázajícíma očima.

„Jakou... práci?“

Hrobař se po druhé usmál a mrkl přes stůl.

„Svou práci!“

Štefan vstal tak pomalu a unaveně, jako by se mu svalilo těžké břímě na plece.

„Ještě před třemi dny... ještě před třemi dny byla u mne...“

Hrobař se zamyslíl.

„Praví, že není vzpomínka!... Před třemi dny tě volala jménem, pak nepromluvila již slova...“

Těžkýma nohama stoupal Štefan po schodech. Nad schody slyšel šeptající hlasy a přitajené kroky. Otevřely se dveře dokořán před ním, zsvítila se nemírně světla, do tváře ho udeřil mrtvolný vzduch.

„Dano! Dano! Otevři oči, pozdrav mě, požehnej mne!“

Její tvář byla čistší a bělejší nežli oděv a poduška. Mladá byla, všechna dětská, ale na čele a na rtech zůstala pravdivá a žalostná poslední myšlenka. Hluboce otevřené byly oči, na bílých lících ležela dlouhá černá

vička. Rozpletené vlasy se vinuly po podušce, drobné ruce byly sepiaté na oděvě, prsty objímaly měděný kříž.

Štefan se zhroutil na kolena, sklonil se k zemi a skryl tvář do dlaně.

„Dano, požehnej mne!“

Na mrtvých rtech mlčela pravdivá a žalostná poslední myšlenka . . .

Když stoupil na ulici, byla noc, na nebi nebylo jediné hvězdy.

„Přijď, stíne z nebe, nahní se ke mně, nepříteli, příteli můj! Ochotně půjdu s tebou, jak mne povedeš, kamkoli rozkážeš! Hleď, má hvězda zhasla . . . sotva vím, že mně kdy svítila. Byl jsem příliš slab, nehoden jsem byl . . . smutně se na mne ohlédla, nehodného, a zhasla . . . Přijď ke mně, skloň se ke mně! . . .“

Vzlykaje a chvěje se spěchal z města do pole.

IV.

Pozdě do noci seděli druhové za stolem. Moudrými a zkušenými slovy bránili se vzpomínce na mladost, ale vzpomínka byla stále čistší a stále trpčí.

„Jemu, tomu ubožáku, udělen byl ještě nejlepší osud!“ vzdychl učitel.

„Zůstalo mu snění, nám život i to snění vzal. Zůstalo mu utrpení, my jsme pro ně příliš líní. Zůstalo mu pokání, nás by bylo hanba se kát. Zůstala mu touha, my jsme ji svlékli a zavrhli jako staromodní kabát. Rozmlouvá s duchy i strašidly, hvězdami i stíny; my, pustí a prázdni, hovoříme pustá a prázdňá slova s pustými a prázdňými lidmi, lžeme si pak, že žijeme opravdový život a konáme svou pravou práci. V jeho bláznovství je vroucnost, v nás pak je chlad a klid . . .“

„Jeho úděl je jako můj i tvůj i jako každého z nás!“ řekl lékař. „My jsme oblekli svou vzpomínku a svou lítost, svou bázlivost a svou slabost ve slušný měšťanský kabát, on pak se oblékl v pestré masopustní cáry. Nás zahrabou se slzami, se zpěvem a snad dokonce s loučivými hovory, jeho zakopou v noci na samém kraji. V svých srdcích a v svých hříších jsme si pak bratři, rozdíl jen je ve formě a obleku. My jsme zapřeli svou mladost a zapíráme ji každým dechem, utěšujeme se pravdivým slovem o pravdivém životě, také on zapřel svou mladost, ale místo aby se těšil, prolévá slzy a bije se v prsa . . . Zním tu ženu, jeho mladost a jeho hvězdu. Mladé, krásné asouchotinářské děvčeto bylo . . . Také mne volali k ní. Slíbil jí jednou věčnou věrnost a tak dále . . . jak jsme všichni slibovali, pak šel a zapomněl na ni. V jeho srdci ja ta hořká a pálicí myšlenka, která se časem ohlásí v srdcích nás všech; vše by bylo jinak, kdyby . . . Kdyby! My udusíme tu myšlenku pod svým slušným kabátem, jemu pak je posledním a jediným bohatstvím, proto ji ukazuje zřejmě všemu světu. Kdyby . . . to je refrén každého dechu, každé hodiny, každého dne, to je poslední hořká myšlenka života . . .“

„Což zůstane ta žalost na věky?“ vzkřikl profesor. „Což nikdy nebude dozpívána ta žalostná píseň o ztracené mladosti, o násilně udušené touze, o zatajené pravdě; ta píseň o zpráchnivělé oddanosti z bázlivosti zrozené, o moudrosti, jež je pláštěm lítosti a hanby, o vysokých slovech, jež zakrývají nízké myšlenky? Což není a nebude celých lidí, nerozštěpených v líné, bázlivé a syté tělo a v hanebnou, zapřenou, hladovou duši? Hrozná by byla ta myšlenka!“ . . .

* * *

Štefan spěchal přes pole. Tam pod vysokým nebem byla noc světlejší. V jižním jarním větrě se hnala oblaka

přes oblohu; časem na okamžik zasvitla hvězda a v okamžiku zhasla. Napravo i nalevo podél široké cesty se rozprostíraly v noc rozorané nivy, strměl do nebe vysoký černý topol, objevila se skupina mladých dubů nebo tenkých bříz, zdaleka ospale zasvítilo okno osamělého domu.

Brzy cítil v nohách a v celém těle těžkou únavu. Lehkl podél cesty do trávy, aby odpočíval.

„Není naspěch . . . nebylo by dobré, abych stoupil před ni těžce soptě a neodpočinut . . . abych chroptícím hlasem odpovídal za svou mladost . . .“

Temnější byla oblaka, stále rychlejší jejich běh, prorývala se a předbíhala, spojovala se a rozcházela . . . Hleděl upřeně na ně a viděl obrovské černé jezdce, jež se hnali od jihu k severu, nikdy nepostáli, o ničem nepřemýšleli, nic nekolísali . . . od jihu k severu, přímo k cíli! Hřívý obrovských koňů vlají od nebe k zemi, kopyta se dotýkají hor a pahorků, zamlkle ozývají se hory . . . Svítí se od obzoru k obzoru plamenné biče jezdců . . . vojsko žene se dále, nespočetné, nekonečné, plné moci, statečnosti a sebevědomí . . .

Celý zděšený, jako k zemi přitisknutý a přemožen hleděl upřeně Štefan na to silné vojsko, celé kypící nespoutanou mocí. Šumělo a dunělo nad ním od nekonečnosti v nekonečnost . . . nad ním slabým, bázlivým, mezi krtinami tápajícím.

V horách s hřmotem ozývala se vítězoslavná píseň o budoucnosti. On pak vstal a nastoupil na tu pouť, jež jest jeho pouť a všech mu podobných, do noci a zapomnění.

C00155 2042200

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426326

